STRIP SCHRIFT

Prijs f 7,50
Bfr.150

ERIK KRIEK
ERIC HEUVEL
SJORS EN SJIMMIE

309 – JAARGANG 31 NUMMER 2 – 'S WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD – VERSCHIJNT 10x PER JAAR

AGENDA

t/m 17 mei
Expositie 'Northreed Project van Alain Goffin, af: de tekeningen van de gehangene', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, info: (+32)(0)2-2191980.
t/m 31 mei
Expositie over 20 jaar Garfield, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, info: (+32)(0)2-2191980.
t/m 14 juni
Expositie van originelen uit het weekblad Robbedoes, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, info: (+32)(0)2-2191980.
t/m 3 augustus
Expositie 'Naar Tibet met Kuifje', Rijksmuseum voor Volkenkunde, Steenstraat 1, Leiden, info: (+31)(0)71-5168800).
t/m 27 september
Expositie 'Asterix à Angoulême', Musée de la Bande Dessinée, 121 rue de Bordeaux, Angoulême, Frankrijk, info: (+33)(0)5-45386565.
9 en 10 mei
Verzamelweekend, voor onder andere (strip)boeken, Darling Market, Volmerlaan 12, Rijswijk, info: (+31)(0)70-6194902.
10 mei
Stripfestival met onder meer Merho en Leemans, Damme, België, info: (+32)(0)50-376503.
16 mei
6e Grote Stripbeurs, Brabanthallen, 's-Hertogenbosch, info: (+31)(0)40-2521009/2466588.
16 mei
2e Grote Stripveiling, K.U.C., Kortrijkspoortstraat 254, Gent, België, info: (+32)(0)9-2254125.
16 mei t/m 17 juli
Expositie 'Korporaal Achilles', over J.F. Nuyens, Neerlands eerste striptekenaar, Stadsbibliotheek, Gasthuisstraat 34, Haarlem, info: (+31)(0)23-5157600.
16 mei t/m 23 augustus
Expositie 'Eric de Noorman en de anderen', met tekeningen van Hans G. Kresse, Vleeshal van het Frans Halsmuseum, Grote Markt 16, Haarlem, info: (+31)(0)23-5164266/5164257.
16 mei t/m 6 september
Expositie 'Overal is Duckstad', Museum van de Twintigste Eeuw, Bierkade 4 en 4a, Hoorn, info: (+31)(0)229-221400 1.
25 mei t/m 1 juni
'Tibet, Kuifje en strips', een manifestatie bij de tentoonstelling 'Naar Tibet met Kuifje', met medewerking van onder anderen Johan de Moor, Eva van Dam, Eric Heuvel en Marnix Rueb, NS-Station Leiden Centraal, Leiden, info: (+31)(0)71-5168800.
30 mei t/m 28 juni
Expositie 'I move so I am', van Gerrit van Dijk, Zolder Vleeshal, Grote Markt 16, Haarlem, info: (+31)(0)23-5314273.
2 juni t/m 4 oktober
Expositie 'Retrospectieve William Vance: water, lucht, aarde en vuur', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, info: (+32)(0)2-2191980.
2 juni t/m 9 oktober
Expositie 'Malorix en Archie, de man van staal', van Bert Bus, Archeologisch Museum, kelder Vleeshal, Grote Markt 18k, Haarlem, info: (+31)(0)23-5253310.
4 juni t/m 13 juni
Expositie 'Typex en de 'chilli king'', Galerie Klerkx & van Heerden, Turfmarkt 22, Haarlem, info: (+31)(0)23-5345902.
5, 6, en 7 juni
Stripdagen Haarlem, Haarlem, info: (+31)(0)23-5402020.
5 juni t/m 13 juni
Expositie Erik Kriek, Galerie Keppel, Schagchelstraat 5, Haarlem, info: (+31)(0)23-5340750.
5 juni t/m 20 juni
Expositie Ever Meulen, Crystal Ceiling, Schagchelstraat 14, Haarlem, info: (+31)(0)23-5420547.
5 juni t/m 22 juni
Expositie 'Nous sommes les Maures', over de Islam in Europa, De Vishal, Grote Markt 20, Haarlem, info: (+31)(0)23-5321380/5329506.
5 juni t/m 27 juni
Expositie 'Ong, Zyl en Goblet', over vrouwen in de strip, Stichting Beeldende Kunst, Gedempte Oude Gracht 121, Haarlem, info: (+31)(0)23-5327895.
5 juni t/m 27 juni
Expositie 'Kobe de Koe', over Johan de Moor en zijn werk, Vroom & Dreesmann Haarlem Centrum, Haarlem, info: (+31)(0)23-5158700.
5 juni t/m 2 augustus
Expositie 'Tardi's Loopgravenoorlog', naar aanleiding van het gelijknamige album, Teylers Museum, Spaarne 16, Haarlem, info: (+31)(0)23-5319010.
6 en 7 juni
Signeerweekend met op zaterdag onder anderen Teng, Aidans, Walthéry en Leemans en op zondag minimaal Desorgher, Marvano, Sikorski, Marc-Renier en Carin, Stripwinkel Alex, Gitschotellei 88, Berchem, België, info: (+32)(0)3-2362540.
11 t/m 14 juni
15e Festival BD de Sierre, Sierre, Zwitserland, info: (+41)(0)27-4559043.
27 juni
Eerste Rotterdamse Mega-stripmanifestatie (en 61e Algemene Ledenvergadering van Het Stripschap), Middellandstraat, Rotterdam, info: (+31)(0)10-2957450.
4 juli t/m 30 augustus
Smurfenfestival, een evenement ter gelegenheid van 40 jaar Smurfen met daarnaast een Urbanus-expo ter gelegenheid van 15 jaar Urbanusstrip en de 25-jarige carrière van Urbanus, Koksijde, België, info: (+32)(0)58-518810.
18 juli t/m 16 augustus
Fristi Stripfestival, Koksijde, België, info: (+32)(0)58-518810.
30 juli t/m 16 augustus
Stripfestival, Middelkerke, België, info: (+32)(0)59-305266.
3 t/m 17 september
Expositie 'Culinair met een knipoog (20 eeuwen eten & drinken)' naar aanleiding van het 12e Nederlands Cartoonfestival, Stadsschouwburg, Elzentlaan 50, Eindhoven.
19 september t/m 3 januari 1999
Expositie Duck Bruna, Museum van de Twintigste Eeuw, Bierkade 4 en 4a, Hoorn, info: (+31)(0)229-221400 1.
20 t/m 27 september
Expositie Pom, Gemeentemuseum, Temse, België.
3 en 4 oktober
Strip-2-Daagse, Grenslandhallen, Hasselt, België, info: (+32)(0)11-210918/232612.
6 oktober t/m 18 januari 1999
Expositie 'Alex, 50 jaar een klassieke thriller', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, info: (+32)(0)2-2191980.
10 en 11 oktober
De Stripdagen, Het Turfschip, Chasséveld 15, Breda.
10 en 11 oktober
16e Fête de la Bande Dessinée, Audincourt, Frankrijk, info: (+33)(0)3-81363738.
18 t/m 22 november
Holland Animation Film Festival, 't Hoogt, Hoogt 4, Utrecht, info: (+31)(0)30-2331733.
5 t/m 20 december
Expositie 'De strip en de zelfklever', Watermolen, Temse, België (Alleen open op zaterdag en zondag!).

DE MEEST ACTUELE AGENDA OP STRIPGEBIED KUNT U RAADPLEGEN VIA HET WORLD WIDE WEB VAN HET INTERNET OP ONZE PAGINA
http://ourworld.compuserve.com/homepages/Stripschrift/agenda.htm

Bits&Pieces

Tina

Nooit gedacht dat ik een stripblad nog eens zou ervaren als pure terreur. Maar het is gebeurd. Zit je net lekker je krantje te lezen, komt de bladenman langs je brievenbus. Althans het door de bladenman voor een hongerloontje ingehuurde onderaanneempubertje. Verend op een paar centimetershoge schuimschoenen nadert het wezen jouw voordeur. Walkman in de oren, zwaaiend en swingend met een veelkleurig tijdschrift. De Tina.
Uit je linkerooghoek zie je je dochter voorbijschieten op weg naar het zojuist door de gleuf binnengedwarrelde blad. Teksten als 'De grote chocorepen-test, met caramel, pinda's of noga?' spetteren je tegemoet als ze terugkeert in de huiskamer. Met een ijselijke gil wordt het zeilvriendinnenblad opeens omhoog gehouden.
'Pap, Mel-C staat er in', krijst een negenjarig meidenstemmetje.
'Oh, deze keer niet Mel-B?' antwoord ik, inmiddels wijs geworden.
'Nee, stombo, natuurlijk niet, die stond er vorige week in' vliegen de verwijten mij om de oren. En stampend op de trap vertrekt dochterlief naar haar kamer. Daar wordt de zoveelste Spice Girls deelposter aan de wand genageld.
Deze hinder duurt al vele maanden. En voorlopig is het eind nog niet in zicht. Het begon heel onschuldig met hier en daar eens een plaatje tussen de '2 x verliefd' strip en de brievenrubriek in. Maar langzamerhand werd het erger. Na Geri kwam Victoria. Paginabreed. Na Mel-B kwam opnieuw weer Baby Spice. Die blonde met die twee kwastjes op d'r bol. En na Sexy Spice kwam Emma weer. En dat duurt maar voort. Week in, week uit. Na jarenlang dutten in het meidenwereldje was er opeens Girl Power. Een kortgerokte tornado die alles platwalst.
En Tina heeft het ook ontdekt. Als door een wesp gestoken is de redactie er bovenop gesprongen. En is niet van plan het onderwerp nog los te laten. Die hebben voor tien jaar foto's ingekocht. Zo'n gouden kans laten ze zich niet ontfutselen. Het gesappel met de Back Street Boys is afgelopen. Dit gespice wordt tot op de uierbodem uitgemolken. Mel-B met glitter. Hup, aan de wand gespijkerd. Mel-C in sportbroek. Rang, plakband er tegenaan. Alle vijf in spagaat. Met spelden in het hout van de deur bevestigd. Victoria kraaiend in een minirokje. Knal, tegen het plafond. Ze zijn daar in die redactie helemaal op de spice toer. Alles wijkt. Niks Linda, Roos en Jessica. Gewoon alles verspiced.
'Heb je de strips al gelezen' vraag ik terloops.
'Nee pap, maar ik heb hier wel een pagina. Uitgescheurd uit de Tina'.
'Weer zo'n leuke poster?' probeer ik quasi nonchalant.
'Nee. Een advertentie. Bij Dolcis kun je Spice Girls schoenen kopen.'
'En, krijgen we nog korting als je de Mazzelmeidenclubpas meeneemt?' zeg ik machteloos. Een blik vol minachting is mijn deel.
Zolang de voorraad strekt, meldt de Tina mij, kan ik in de maten 30 tot en met 41 plateauzoolschoenen met de opdruk Spice Girls kopen. Even probeer ik de aandacht nog te verplaatsen naar een foto van twee donzige eendenkuikens achter in het blad, maar tevergeefs. We moeten direct naar de schoenenwinkel. Gelukkig vindt ze zelf dat het wel erg hoge schoenen zijn en gaat de koop niet door. Maar ik vrees wekelijks de dag dat opnieuw die brievenbusklep rammelt. Midden in de winter zou en moest er zo'n minitopje worden gedragen dat stond afgebeeld in de Tina. 's Middags klom ze met een bevroren navel van de fiets. Dus daar ligt weer vijf en zeventig gulden werkeloos in de kast.
Joost mag weten waarvoor er nu weer wordt geadverteerd. Het kan voor ijs zijn, maar net zo goed voor ondergoed. Of een nieuw spice-kapsel. Zit je mooi binnen het uur in de plaatselijke hairshop. Elke week is het weer een verrassing.
Veel langer moet dit niet doorgaan. Eens raakt het geld op. Ik beraad mij inmiddels op allerlei subversieve stappen. Van het wegjagen van de bladenpuber tot aan het versnipperen van de advertentiepagina's in de Tina. Maar dochterlief is mij telkens te slim af.
En toen las ze opeens dat de Girls in Nederland gingen optreden. Een dag en een nacht hebben we samen voor een postkantoor gelegen om de kaarten te bemachtigen. En telkens kwam uit de meegebrachte rugzak weer een Tina tevoorschijn om de tijd te doden. Naast de Spice Girls wil ik niets meer horen over pop-snoepjes, rock-zuurtjes en zwijmeldroppies.
Onlangs zijn we met de veroverde kaartjes naar het Gelredome getogen. En daar waren ze. Alle vijf de meiden. Very Spicy! Twee uur lang gingen 26.000 gillende grietjes uit hun dak. Hier gebeurde wat. Je kon er ook posters kopen. En tassen. En nog veel meer zaken met Spice erop.
Maar opeens dacht ik: 'Waar is toch de Tina-stand?'. Nergens te bekennen, constateerden wij. Nou mist iedereen wel eens een kans. Maar om nou 26 duizend min één schreeuwende verkoopkansen te laten liggen is wel erg veel.

Ben Bits

STRIP SCHRIFT

Jaargang 31 april 1998 nummer 2 (309)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Tijs Bagchus, Jeroen Mirck, Arco van Os, Rik Sanders

Medewerkenden
Olav Beemer, Bas Berwers, Ben Bits, Peter Boerman, Pieter van Cleef, Anneke de Graaf, Just de Leeuwe, Pieter van Oudheusden, Peter de Smet, Joost Swarte, Wilco Tuinenburg, Alexandra Verburg, Rudy Vrooman, Harry Wibier

Koeriersdiensten
Willem Hulleman

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
Telefoon: 010 - 220 10 63, telefax: 010 - 421 06 08
Buzzer (tijdens kantooruren): 06 - 59 54 23 25
CompuServe: 75464,2224
E-mail: Stripschrift@compuserve.com
WWW: http://ourworld.compuserve.com/homepages/Stripschrift

Uitgever
Uitgeverij Stripstift
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam

Abonnementen
Abonnementen-administratie Stripschrift
t.a.v. Ton Schuringa
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon: 020-685 22 29, telefax: 020-618 91 42
Abonnementsprijs ƒ67,50 / Bfr.1340
Leden van Het Stripschap ƒ2,50 / Bfr.50 korting
Nederland: Giro 209948 of
Bank 82.67.01.523
ten name van Stripschrift, Amsterdam
België: Bank 721-520.62.74-81
ten gunste van Het Stripschap, Turnhout
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar
Foreign subscriptions on request

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met:
Harry Wibier
Burgemeester Meineszlaan 80c
3022 BM Rotterdam
Telefoon: 010-2762161

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Het Raadsel, Amsterdam-Antwerpen

Omslag
Erik Kriek

ISSN 0165-845X

Redactioneel

Het zal je maar gebeuren. Zit je in de kroeg aan wat vrienden en bekenden je artistieke plannen uiteen te zetten, gaan ze zich er zomaar mee bemoeien. Niks aan de hand zou je denken, maar je kunt je lelijk vergissen. Zo zaten eind jaren veertig Victor Hubinon en Jean-Michel Charlier in de kroeg stevig te pimpelen. Met dubbele tong en op luide toon bespraken ze hun plannen voor een nieuwe pilotenstrip. Danny Buck zou de held moeten gaan heten. 'Welnee, Buck Danny moet 'ie heten. Dat klinkt veel virieler', riep iemand door de Pernod-dampen heen. Prompt werd Georges gebombardeerd tot scenarist.

Zo moet het ongeveer gegaan zijn. Georges Troisfontaines hield het al na dertien scenariopagina's voor gezien. Nimmer werd in de stripwereld meer iets van hem vernomen. Tot voor kort althans, want in deel 47 wordt hij opeens tezamen met Hubinon en Charlier opgevoerd als bedenker van de strip. Zo levert zijn beperkte bijdrage, vijftig jaar na dato toch nog een aardig bedrag aan royalty's op.

Deze 'petite histoire' is niet zonder belang want u moet weten, ook de redactie van Stripschrift vergadert geregeld in de kroeg. Wat zou er gebeuren als Mirjam, onze favoriete bardame, bij de cola-met-ijs-citroen-en-rampestampertje en de lentekriebels eens zou zeggen: 'Jullie moeten eens wat vaker over Blueberry schrijven'? Zouden we haar dan over vijftig jaar een gedeelte van de opbrengsten van een Blueberry-special moeten afdragen?

Inhoud

2 **AGENDA**
2 **BITS & PIECES** Ben Bits
4 **ERIK KRIEK** Pieter van Oudheusden
12 **ERIC HEUVEL** Wilco Tuinenburg
16 **SJORS EN SJIMMIE** Bas Berwers
21 **BOEKEN**
23 **VIDEO**
24 **ACTUALITEITEN**
25 **OVERPEINZINGEN VAN EEN VLAKGOM** Peter de Smet
30 **BRIEVEN**
33 **IN MEMORIAM OLAV STOOP** Joost Swarte
34 **STARS & STRIPS** Olav Beemer

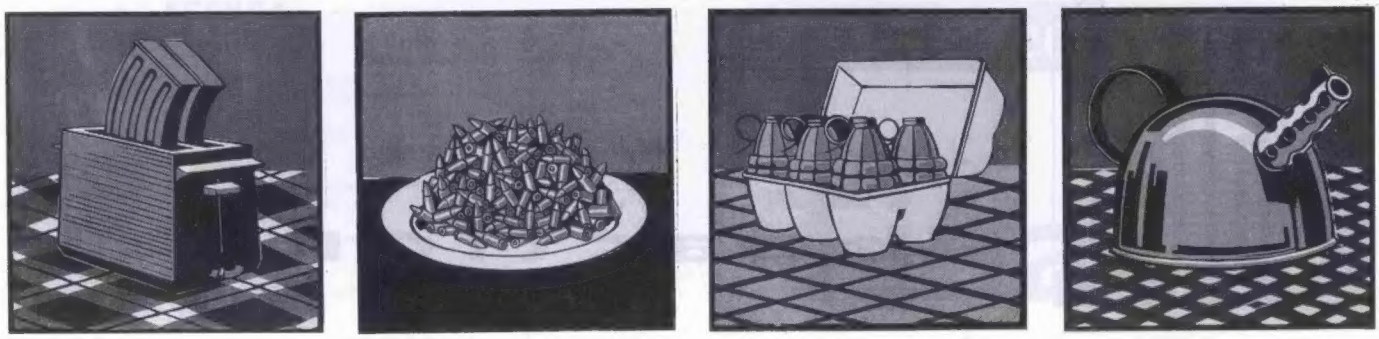

ERIK KRIEK

Erik Kriek **(1966) is volop bezig aan een tweede** *Gutsman*-**album. Het moet tijdens de Stripdagen in Haarlem af zijn. Het eerste album, gedrukt in een optimistische oplage van 2000 exemplaren, is weliswaar nog lang niet uitverkocht, maar inmiddels vier jaar oud en dus niet langer representatief. Zijn eersteling betaalde hij van het startstipendium dat het Fonds voor de Beeldende Kunst hem toekende. Voorlopig houdt hij het erop dat hij, als zijn financiële situatie het toelaat, het nieuwe album in eigen beheer gaat uitgeven, hoewel hij stille hoop koestert dat zich alsnog een geldschieter aandient.**

***Boven*, Houtsnedes.**

***Hiernaast*, Backcover van nieuwe *Gutsman*-comic.**

door
PIETER VAN OUDHEUSDEN

Hij volgde zijn opleiding aan de Rietveld Academie, aanvankelijk de Illustratie-afdeling: 'Toen die richting werd opgeheven, had ik nog twee jaar te gaan. Dat was mij bij het toelatingsexamen niet verteld. Ik was één van de laatste twee studenten van de afdeling.' Hij stapte over naar Vrije Grafiek, want grafische technieken behoorden toch al tot het lessenpakket van de Illustratie-afdeling. Voor zijn eindexamen maakte hij houtsnedes.

'Etsen en litho's maken vond ik niks. Te veel werk. Als je een druk uur bezig was geweest om een lithosteen te prepareren, durfde je haast niet meer te tekenen. Bij het geringste foutje kon je opnieuw beginnen. Hoogdruk, lino's en hout staan het verst van je tekenhand af. Een puur grafische taal. Wanneer je een lino maakt, zet je geen lijn maar spaar je hem uit. Het omgekeerde van tekenen. Er ontstaat een hard, helder beeld. Ik heb ook veel in *scraperboard* gewerkt, dat is hetzelfde principe. Op een zwarte ondergrond kras je een witte lijn uit. Ik hou van strakke zwart/wit-scheidingen. Je moet keuzes maken. Dat heeft me bij het tekenen zeer beïnvloed. Ook dat is aan één stuk door keuzes maken. Zeker striptekenen.'

Nog voordat je naar de academie ging, waren er strips van je verschenen op de jongerenpagina van het communistische dagblad *De Waarheid*, **de plaats waar ook** Hein de Kort **en** Eric Schreurs **zijn gedebuteerd.**

Erik Kriek: Ik geloof dat ik drie strookjes heb ingeleverd. Ik was ongeveer zestien en deed het samen met een vriend. Hij heeft het langer volgehouden. We waren in die tijd heel erg anti, heel erg links. Ik

WIE HET GU

FOTO ALEXANDRA VERBURG

heb in de jaren tachtig op de middelbare school gezeten, een heel politieke tijd. Demonstraties tegen de kruisraketten, El Salvador-comités, vredeskamp Woensdrecht. De stripjes die we voor De Waarheid maakten, heetten 'Echte helden hebben geen bloemen op hun graf.'

Zoiets. Die vriend van mij had een stripje over iemand die een piano op zijn kop kreeg. Volgens mij had ik iets gemaakt over een Duitse soldaat aan het front tijdens de Eerste Wereldoorlog. We kregen niks betaald, maar de redactie begon wel erg te zeiken dat het te gewelddadig was. Nou ja, dan niet. *De Waarheid* is kort daarna ter ziele gegaan ... Rare krant, sowieso, met supergekleurd nieuws.

Witte oogjes

Wat deed je nadat je aan de academie was afgestudeerd?
Ik heb een tijdje in de vrije kunst rondgehangen. Tentoonstellinkjes in het galeriecircuit. Dat beviel niet zo. Ik heb ook aan allerlei grafiekprijsvragen meegedaan, maar zo langzamerhand bléép ik me inschrijven. Intussen stapelden de oplagen zich op. Ik verkocht bijna niks. Daarom had ik er niet zo'n zin meer in. Ik heb m'n drukpersen weggeven.

Wanneer ontstond *Gutsman*?
Op de academie al. Als een grafiekheld. Zijn naam verwijst letterlijk naar de guts van het linosnijden. Het vak grafiek had een nogal stoffig imago. Ik maakte een soort stripposters van *Gutsman*, die ik op krantenpapier afdrukte en overal in de school ophing. Elke twee weken een nieuwe aflevering. Ik tekende toen nog geen strips, maar ik lonkte er wel naar. Toch maar eens proberen, dacht ik. Zo ontstonden de eerste korte verhaaltjes. Aanvankelijk waren het nog echt lino- of houtsneden. Pas later ben ik ze gaan tekenen, met inkt en penseel.

Heb je achteraf niet het gevoel dat je het jezelf extra lastig hebt gemaakt door te kiezen voor het overbekende genre van de superheldenparodie?
Dat hoor ik vaker, maar zelf vind ik het helemaal geen parodie op een superheldenstrip. Dat is te makkelijk, zo gemaakt. Vaak parodiëren superhelden zichzelf al. Ik zie Gutsman eerder als een archetype. Hij is zo 'leeg' dat ik hem met een minimale aanpassing in elke gewenst situatie kan gebruiken. Zijn wereld is eindeloos. Hij heeft ook geen uitdrukking, afgezien van het driehoekje onder zijn masker. Net als Batman heeft ie witte oogjes. Door dat pakje wordt hij een karakter. Dat heeft hij weer wel met superhelden gemeen.

Wat je ziet is wat ze zijn: hun kostuum.
Maar daardoor zijn ze meteen aanwezig. Het gaat mij in *Gutsman* vooral om de spanning tussen de mannelijke en de vrouwelijke hoofdpersoon. Tigra ontstond al vrij snel na Gutsman. De naam is afgeleid van een Belgisch sigarettenmerk. Zo'n mooi groen pakje met een vrouwelijk tijgerhoofd. Die verpakking biologeerde me. Dat gezicht staart je zo aan. Ze is een variétédanseres uit de jaren dertig. Ze schijnt nog altijd in leven te zijn en ergens in Gent te wonen. Recentelijk is het pakje gerestyled. Helaas.

Het afgelopen jaar heb je ook jezelf als stripfiguur gentroduceerd, eerst in een soort ménage à trois **en nadien steeds meer in een strijd tussen de hoofdpersoon en zijn schepper – waarin de laatste doorgaans aan het langste eind trekt.**
Dat is toevallig zo in de laatste verhaaltjes: ikzelf als schepper èn als rivaal van Gutsman. Maar om te zeggen dat ik als winnaar naar voren kom, nee. In dat eerste verhaaltje ga ik er weliswaar met Tigra vandoor, maar moet ik Gutsman uiteindelijk toch weer tekenen. Voor haar. Ik heb hem geschapen en ik zit aan hem vast (*schiet in de lach*). Ik heb daar geen diepere theorie over, ik merk dat ik mezelf nu onherroepelijk vast zit te lullen. Ik vond het gewoon leuk om in die strip m'n eigen

Optreden Gutsman in *Akademiekrant*, 1991.

TSMANPAK PAST, TREKKE HET AAN

kop te tekenen. Het ontstond vanzelf: hé, gein. In het nieuwste verhaal draai ik de rollen om. Gutsman wordt versierd door Black Angel, een Engelse heldin uit de jaren veertig. Een rivaal voor Tigra. Kijken hoe ze daarop reageert.

Behaagkunst

Kost het je moeite om ideeën voor *Gutsman* te bedenken?
Het voordeel is dat ik het niet voor m'n brood hoef te doen. De enige stok achter de deur is de deadline van *Zone 5300*. Ik heb een lage productie, hoor. Daarvoor ben ik ook te weinig striptekenaar. Ik ben te lui om dagen, dagen, dagen te zitten tekenen. Ik ben snel afgeleid. De meeste striptekenaars hebben een routine waar ik jaloers op ben. Voor mij is het elke keer weer ploeteren. Ieder verhaaltje kost me de grootste moeite. Ik verdien m'n geld vooral als illustrator en als bouwer van decors en rekwisieten. Ik schilder ook billboards voor de Stadsschouwburg, als bij baantje. Het mes snijdt nu aan twee kanten. Ik krijg veel opdrachten van mensen die m'n strips kennen. Ik zie illustratiewerk niet als 'onderzoek'. Dat zit 'm toch in m'n vrije werk, strips en schilderijen. Als je in opdracht werkt, voer je vaak een kunstje op.

Wat voor schilderijen maak je?
Mensen zeggen dat het pop-art is. Of daar wordt het vaak mee vergeleken. Een goeie verzamelnaam. Misschien is *Gutsman* ook meer pop-art dan strip. Hoewel het steeds meer strip wordt, denk ik. Ook door het milieu waarin ik me begeef. De omgang met andere striptekenaars zoals **Peter Pontiac** en **Typex** is heel inspirerend.

We bladeren in de map die hij van zijn lino's heeft samengesteld. Vaak zijn de afbeeldingen gebaseerd op propaganda-affiches uit de Tweede Wereldoorlog en de periode daarvoor, gestileerde afbeeldingen van technisch vernuft zoals hoogspanningsmasten, hoog oprijzende scheepsboegen en strakke formaties jagers en kruisers. Aan de randen duiken teksten op, waarin de grafische vorm van de letters en van de al dan niet gefingeerde Japanse karakters belangrijker is dan hun inhoud. Het wekt de indruk van een speelgoedwereld, waarin de dreiging van geweld en vernietiging eerder wordt nagespeeld dan uitgebeeld. Drie vliegtuigen, weliswaar bestaande types, zien eruit alsof ze rechtstreeks uit hun kartonnen verpakking komen. 'Grafiek is vrij goedkoop, dus mensen zoeken vaak iets uit dat leuk bij het bankstel past. Ze willen leuke etsjes. 't Is een kleine, moeilijke markt,' legt hij uit. Ondanks de betrekkelijke lage prijzen werd van sommige oplagen geen prent verkocht. Ze liggen opgestapeld in ladenkasten. Hij wijst op een lino waarin enkele sterk gestileerde lopen van vurende kanonnen herkenbaar zijn en zucht: 'Bij deze kreeg ik dan: "Ja, ik vind het wel heel mooi, maar ik kan het moeilijk aan de muur hangen want mijn ouders hebben in een Jappenkamp gezeten ..." Het is toch vrij onschuldig allemaal? Ik maak toch geen fascistische kunst? Maar de mensen die mijn werk leuk vonden, hadden meestal geen geld om het te kopen. En mensen die kunst verzamelen, kiezen liever een lekker fijn prentje. Behaagkunst.'
Voor de hedendaagse beeldende kunst, die momenteel in de musea te zien is, heeft hij weinig belangstelling: 'Er gebeurt heel weinig, het is allemaal zo abstract. Ik hou ervan als iets goed gemaakt is, maar veel kunstenaars schuwen het ambacht. En als er iets ambachtelijk is, is het de strip. Dat zoek ik heel erg. Ook in schilderijen.'

Welke kunstenaars bewonder je?
Van nu? Niet zo veel. Maar ik houd erg van **Frans Masereel**, hoewel hij meer een illustrator is. **James Ensor** vind ik heel goed. **René Magritte**. Surreële dingen, 'n beetje maf ook. En pop-art. **Roy Lichtenstein** houd ik van. Vet uitpakken.

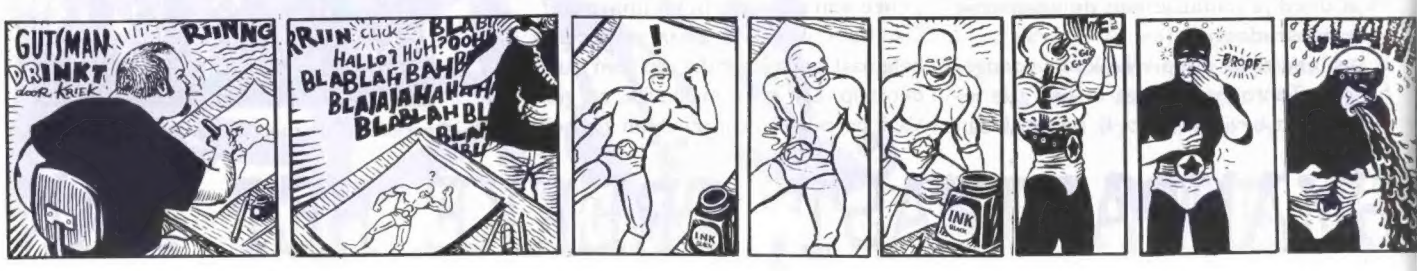

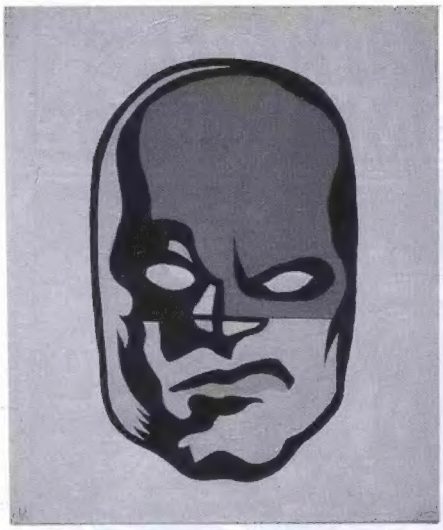

Zweetdruppels

Had je die voorkeuren al voordat je naar de academie ging?
Nee. Ik was een groentje. Ik wist echt niks. Ik zat toen heel erg in de fantasy, dus tekende ik draken en ridders. Als je het werk ziet waarmee ik ben toegelaten. Allemaal vechtende mannen. Het is zo'n ander klimaat waarin je terechtkomt. Modeltekenen en typografie zijn de vakken waar ik het meest aan heb gehad. Ik heb echt degelijk met lood leren zetten en uit de hand letters tekenen. Nee, het was absoluut een leuke tijd. Ik heb veel gehad aan mijn grafiekdocent **Wim Compier**. Van hem leerde ik hoe ik humor in m'n werk moest gebruiken. Onderhuidser. Niet te veel willen verklappen. Ik werkte aanvankelijk veel met teksten, maar hij zei: laat maar weg.

Dat moet je bij het maken van strips goed van pas zijn gekomen.
Ik houd ervan de lezers in m'n wereld uit te nodigen en ze, als ze die stap eenmaal gemaakt hebben, de verkeerde kant op te sturen. Dat vind ik het leuke van Magritte: je ziet een realistisch beeld en toch klopt het niet. Ik zou ook nooit abstract werk kunnen maken. Ik wil dat mensen begrijpen wat er aan de hand is. Maar het feit dat ik geen tekst in m'n verhalen gebruik, heeft ook een praktisch reden. Ik letter heel slordig. Ik ben ook geen schrijver. Een verhaal is voor mij altijd een sequentie van beelden.

Het ontbreken van tekst is intussen uitgegroeid tot een stijlkenmerk. Het zou moeilijk worden om nu alsnog dialogen te introduceren.

***Links*, Gutsman, strijd tussen schepper en hoofdfiguur.**

***Rechts*, Cover en illustratie voor *Zone 5300*.**

Het past gewoon niet. Hij heeft geen stem. Ik vind het wel leuk om een tekstballon met daarin een plaatje te gebruiken. Strips hebben een unieke en puur visuele taal. Een eigen semiotiek. Het zijn afspraken die iedereen kent: krulletjes, bolletjes, zweetdruppels.

Heb je nooit de aandrang gevoeld een poosje met *Gutsman* te stoppen en een ander soort stripverhaal te gaan tekenen?
Ik heb ooit geprobeerd een strip rond een ruimteheld te maken – *Captain Spaceman* – echt met tekst en zo, maar die is al na 'n paar pagina's gesneuveld. Toen had ik er al geen zin meer in. Ik heb het niet eens bewaard. Nu maak ik een soort pastiches op de omslagen van EC-comics, één plaat met zo'n schreeuwerige kop erboven. Die zijn tot één-paginagrappen uitgegroeid. Grappen, nou ja, situaties. Maar daar staat ook tekst in.

Eigenlijk is het een tussenvorm van illustratie en strip.
Ja. Er zit geen opeenvolging in, geen verhaal. Het is één prent. Sinds kort heb ik in het filmblad *Movie* een vaste pagina, *The Curse of the B's*. Een strip kan je het niet echt noemen. Het is een *topic*-pagina. Een beetje wat Typex doet in *Oor*. De hoofdredacteur wilde eerst een gagstrip, maar ik zei: dat kan ik niet, ik ben niet zo'n grappenmaker. Ik heb mijn voorkeur voor horrorfilms als uitgangspunt genomen. Ik heb een onuitputtelijke hoop van die shit gezien.

Wat is er zo leuk aan slechte films? Waarin zijn ze beter dan goede films?
Het is heel verfrissend om iets slechts te zien. Maar het onderscheid is heel subtiel. Bepaalde films zijn zo slecht dat ik er niet naar kan kijken, hoewel ze door alle goede bedoelingen waarmee ze gemaakt zijn, ook weer heel ontroerend kunnen zijn. Exploitatiefilms (*low budget*-films. Red.) uit Azië, Italië, Mexico. Maar je moet een hoop troep zien om er 'n paar goeie uit te halen. Horror, sciencefiction, ik kijk daar al naar zolang ik me kan herin-

***Linksboven*, Cover voor *Webber*.**

***Boven*, Schilderijen van Gutsman en Tigra.**

***Links*, Affiche voor Staalplaatfeest in Berlijn.**

***Rechts*, Plaat uit nieuwe *Gutsman*-comic.**

lacklustre
MARRIAGE
GM COMICS
LVV EDITION
ASLEEP AGAIN... MAYBE MY MOTHER WAS RIGHT! HOW CAN A MARRIAGE SURVIVE WITHOUT COMPANIONSHIP?

neren. Als kind vond ik horror ook echt eng en keek ik voor de kick. Dat is allang niet meer zo. Ik weet niet goed waar die voorkeur vandaan komt. Ik hou van onzin. Ook EC-comics zijn van grote invloed geweest, vooral het werk van **Harvey Kurtzman** en **Wally Wood**. 't Is wonderlijk dat in een zo pulpachtig medium zulke goeie verhalen verteld konden worden. Ik zou wel eens korte verhaaltjes in die trant willen maken. Misschien later.

Nucleaire dinosaurus

Ook de schilderijen die in het atelier zijn opgehangen, verraden de invloed van de EC-omslagen. Onder breed uitgemeten koppen ('Fucking Weird'! 'Teenage Lust'!) zijn personages uit filmstills van inmiddels vergeten B-

***Links*, Godzilla.**

***Boven en onder*, EC-comics zijn van grote invloed geweest.**

***Rechts*, *Captain Spaceman*, strip rond ruimteheld, die na een paar pagina's sneuvelde.**

***Rechtsonder*, Schilderijen als filmstills van inmiddels vergeten B-films.**

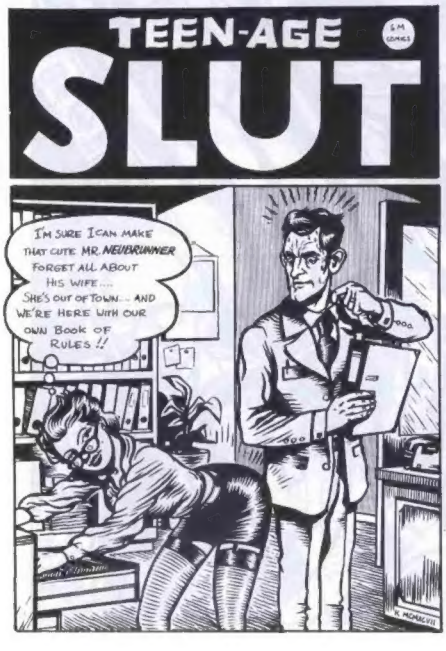
TEEN-AGE
SLUT
GM COMICS
I'M SURE I CAN MAKE THAT CUTE MR. NEUBRUNNER FORGET ALL ABOUT HIS WIFE.... SHE'S OUT OF TOWN... AND WE'RE HERE WITH OUR OWN BOOK OF RULES!!

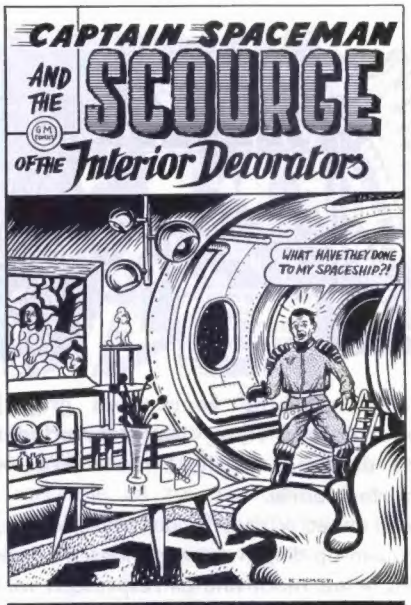

films nageschilderd in felle, met elkaar contrasterende acrylkleuren die een fluorescerend effect oproepen. De angst die uit hun gezichten spreekt is louter decoratief, wat door het gebruik van abstracte ruitpatronen en grote, heldere kleurvlakken nog is aangezet. De dreiging is verjaard, seks en dood tonen hun meest aandoenlijke gezicht. In zijn grafiek maar vooral in zijn schilderijen maakt Erik Kriek gretig gebruik van bestaande afbeeldingen die worden gesampled *en tot nieuwe beelden omgewerkt. Naast filmfoto's en stripomslagen zijn speelgoedverpakkingen van robots of laserpistolen een dankbare bron. Net als in zijn grafiek komt ook in de schilderijen het monster Godzilla met regelmaat terug. Tegen de muur geleund staat een groot schilderij van het monster, dat met zijn verzengende adem afbrokkelende flatgebouwen in de as legt. Op de voorgrond verwrongen hoogspanningsmasten, op de achtergrond een eskader Zero's tegen een gestileerde rijzende zon. 'Basically is het altijd een man in een rubber pak, die een maquette in puin trapt. Daar komen al die films op neer. Hij is de nucleaire dinosaurus. De link met de atoombom is snel gelegd. Typisch Japans, die combinaties van de nieuwste* high-tech *met oude bijgelovige fantasieën. Hoge en lage cultuur kunnen daar heel dicht bij elkaar liggen. Of ze lopen door elkaar heen. In het Van Gogh Museum was een tentoonstelling van* **Kuniyoshi**, *een prentenmaker uit de vorige eeuw. Puur manga wat je daar zag.'*

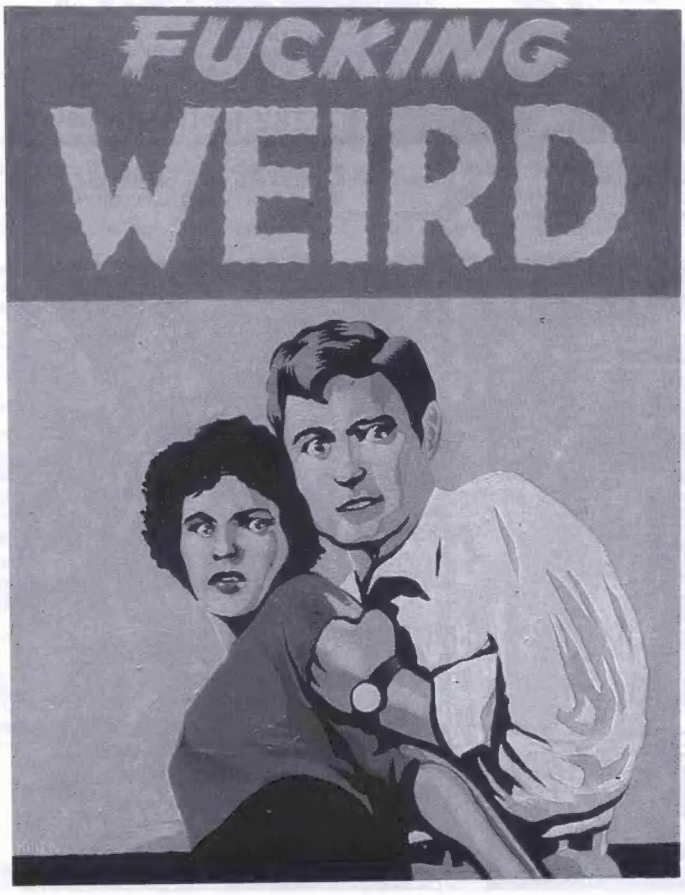

In je grafische voorkeuren grijp je voortdurend terug naar het verleden, de decennia na de Tweede Wereldoorlog vooral.
Wat moet ik dan? Ik kan moeilijk teruggrijpen op dingen die nog moeten komen. Als ik iets mooi vind en respecteer, wil ik daar graag iets mee doen.

Je eigent het je toe?
In zekere zin. Maar ik wil ook andere mensen ermee laten kennismaken: kijk hoe mooi dat was. Ik geef toe dat het gauw een retrostijltje wordt, maar daar hou ik wel van.

Maar je bent niet van plan een nieuwe poging te doen om een strip naast *Gutsman* op te zetten?
Er was een Engelsman die me scripts opstuurde, volledig uitgewerkt. Maar dan is voor mij de lol eraf. Als hij schrijft: op plaatje 1 staan die en die en ze zeggen dat en dat, hoeft het voor mij niet meer. Teken het dan zelf. Wat kan ik er nog aan toevoegen?

Hoe was hij aan jouw naam gekomen?
Er is in Europa toch een soort underground-circuit en *Zone 5300* gaat ook de grens over. De respons is erg goed. *Gutsman* heeft het voordeel dat je het niet hoeft te vertalen. Als iemand die het Nederlands niet machtig is, *Zone* in handen krijgt, is *Gutsman* het eerste dat

CURSE OF THE B'S
door E. Kriek
WE DOEN DEZEMAN ONGETWIJFELD ONRECHT DOOR HEM IN DE "B" CATEGORIE TE PLAATSEN. TOCH WIL IK HIER DE GELEGENHEID TE BAAT NEMEN WAT AANDACHT TE BESTEDEN AAN EEN ACTEUR DIE AAN DE WIEG STOND VAN DE HORRORFILM. ZIJN VELE CREATIES LEVERDEN HEM DE BIJNAAM:
"MAN WITH A THOUSAND FACES"
LON CHANEY
(1883-1930)
... GROEIDE OP ALS KIND VAN DOOFSTOMME OUDERS. HIERDOOR ONTWIKKELDE HIJ AL OP VROEGE LEEFTIJD EEN MIMETECHNIEK DIE HEM LATER ALS ACTEUR IN "ZWIJGENDE" FILMS UITERMATE GOED VAN PAS ZOU KOMEN...
LONDON AFTER MIDNIGHT (1927)
CHANEY AAN HET WERK VOOR "A BLIND BARGAIN" (22)
CHANEY DEED AL Z'N SCHMINCK ZELF EN EXPERIMENTEERDE STEEDS OPNIEUW MET ALLERLEI TECHNIEKEN. HIJ WAS NIET GESPEEND VAN ENIG MASOCHISME, BLIJKENS DE MANIER WAAROP HIJ GESTALTE GAF AAN:
THE PHANTOM OF THE OPERA (1925)
HIJ BEDACHT VOOR DEZE ROL EEN CONTRAPTIE DIE ZIJN NEUS VERVORMDE EN ZIJN MONDHOEKEN OPREKTE. ERG COMFORTABEL KAN DAT NIET GEWEEST ZIJN...
EEN CARRIÈRE IN DE "SPREKENDE" FILM WAS VOOR CHANEY NIET WEGGELEGD. HIJ STIERF IN 1930 AAN KANKER.
LON CHANEY HAD EEN ZOON: CREIGHTON DEZE NAM DE TOORTS VAN ZIJN VADER OVER. ALS LON CHANEY JR. SPEELDE HIJ IN TALLOZE HORROR- EN S.F. FILMS WAARONDER:
THE WOLFMAN (1941)

***Linksboven*, Website voor *Staalplaat*.**
Boven, Strippagina's voor filmblad *Movie*.

***Rechtsboven*, Ontwerp voor plastic tas.**
***Onder, Gutsman*.**

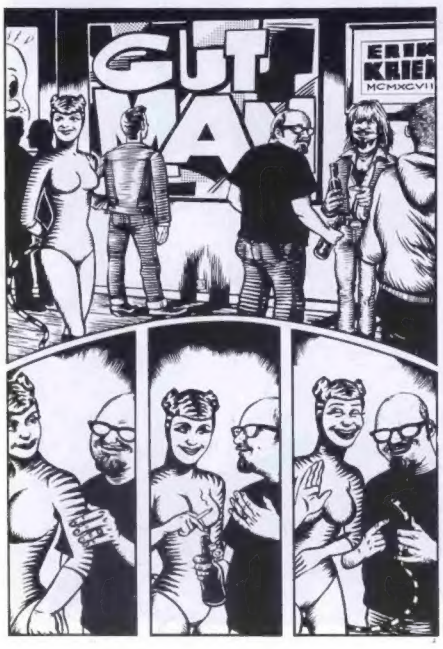

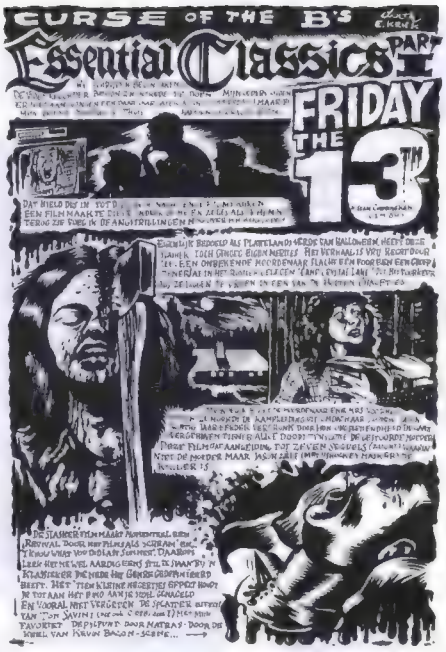

opvalt. Dat is achteraf gezien een slimme zet geweest (*grijnst*).

Aandachttrekkerij

Ben je ooit jaloers op andermans werk?
Ja. Ik ben een zeer afgunstig iemand. Het activeert me ook. **Chris Ware** vind ik de beste op dit moment. Vooral als 'totaalartiest': hij is bij het hele proces betrokken. Hij weet wat drukwerk is, maakt zijn eigen kleurscheidingen, is een goeie typograaf. Bij strips gaat het vaak om de tekeningen of het verhaal, maar is de vormgeving of de presentatie knullig. Ook iemand als **Charles Burns** weet veel van vormgeving en typografie. Die Amerikanen leven voor hun werk. Zo'n Chris Ware komt de deur niet uit, werkt alleen maar. Dat zou ik toch niet kunnen. Daar ben ik toch te Hollands voor: rustig aan.

Ook Gutsman is in zijn schlemieligheid en door alle gebreken die hem aankleven heel Nederlands.
't Is meer: wie het Gutsmanpak past, trekke het aan. Er zit een bepaalde jongensachtigheid in. Een beetje bravoure, vermengd met humor en aandachttrekkerij. Zoals ik zelf in het leven sta. *Take it or leave it.* Mensen moeten zich met hem kunnen identificeren. Een soort kleine jongen is het. Een uitslover. Daarom loopt hij ook in zo'n pakje rond, van kijk mij nou. Soms kan hij vliegen en soms niet, soms is hij sterk en soms niet. Hij heeft geen speciale *super powers*, alleen als het uitkomt. Dat houdt hem mysterieus. Ik vind het niet belangrijk om consequent te zijn. Hij wordt steeds meer een karakter. Ik vind het wel prettig om te merken dat hij een eigen leven begint te leiden. Ik krijg steeds meer zicht op wat hij wel of niet zou doen. Het maken van verhalen wordt daardoor makkelijker. Ik bedenk een situatie en probeer me voor te stellen hoe hij zou reageren.

Wat zou hij bijvoorbeeld nooit doen?
Iemand doodmaken. Dat klinkt heel stichtelijk, maar hij is niet wreed.

In zijn hart een doodgoeie jongen?
Dat nou ook weer niet. Hij heeft wel een zeker sarcasme en zou best iemand in elkaar kunnen tremmen. Maar dat gebeurt dan weer op zo'n stomme stripmanier ... Mensen vergelijken hem vaak met Cowboy Henk. Daar kan ik een heel stuk in meegaan. Er zitten dezelfde absurde wendingen in. Allebei zijn het branieschoppers.

Is er nog iets dat je hem graag zou laten doen?
Er is in Amerika een trend: *cross-overs*. Een *Gutsman*-verhaal met Batman, volledig *gelicensed* door DC, dat lijkt me geweldig. Een dubbelcomic, zo'n volle kitscherige uitgave als tradepaperback. En dan met een hele *weirde* strip aankomen. Laat ik eerst maar proberen langere verhalen te maken. Kijken of dat interessant blijft. Maar dat vraagt een andere aanpak. Je moet van tevoren een scenario schrijven. Nu maak ik alleen een schetsje van de layout en dan begin ik te tekenen. Een heel organische manier van werken. Bij meer dan vier pagina's lukt dat niet meer. Denk ik. Nu gaat het van: hoeveel pagina's heb ik? Vier? Dan brei ik er maar weer een end aan.

Nooit angst voor het witte papier?
Nee. Als ik begin, komt er altijd wel wat uit. Niet te veel nadenken, dat is het beste. Gewoon tekenen.

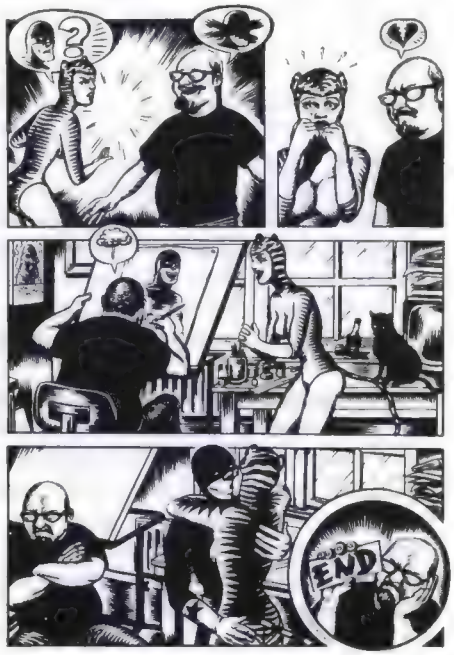

ERIC HEUVEL BLAAST HOLLANDS

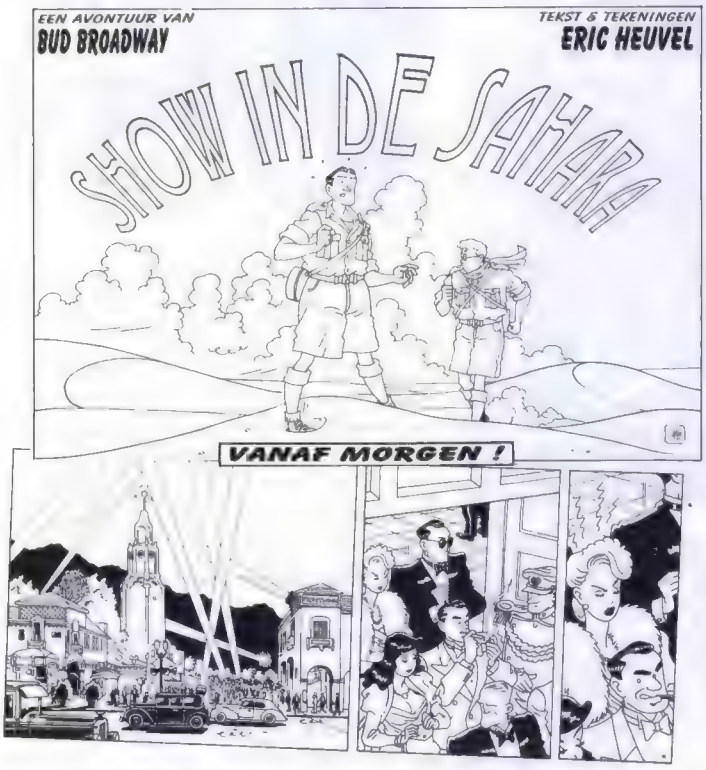

FOTO RUDY VROOMAN

Het is lang wachten op een nieuw avontuur van *January Jones*. **Te lang. Ondertussen doet tekenaar** Eric Heuvel **(1960) wel met ander werk van zich spreken. Zo verschijnt in** *Algemeen Dagblad* **al geruime tijd de krantenstrip rond de persoon van Bud Broadway. En sinds het begin van dit jaar loopt in de programmabladen van de KRO (***Mikrogids* **en** *Studio*) **een strip naar aanleiding van de televisiecomedy** *Toen was geluk heel gewoon*. **Er is dus wel reden om even bij te praten.**

We kunnen natuurlijk maar met één ding beginnen: Hoe zit het met *January Jones*? **Komt er nog een nieuw album?**
Eric Heuvel: Dat ligt moeilijk. Ik heb er op het ogenblik weinig tijd voor, maar dat komt mede doordat ik andere dingen ben gaan doen. Ook omdat het zo lang duurde voor we aan het volgende avontuur begonnen.

Wat is de reden daarvoor?
Nou ja, het is bekend dat **Martin Lodewijk** wel eens vertraging op kan lopen met het aanleveren van een scenario. Maar de voornaamste reden zoek ik toch in de houding van de uitgever. Ik kreeg enige tijd geleden al de indruk dat men er niet meer zo op wacht. Dat het allemaal niet meer zo nodig van ze hoeft.

Tegenvallende verkoopresultaten?
Dat schijnt, ja. Hoewel de strip altijd goede reacties heeft gehad. En ook voldoende is vertaald (onder meer in het Spaans, Frans, Fins en Portugees). Maar Big Balloon was er toch niet echt tevreden over. Uiteindelijk stelden ze zelfs voor dat we misschien maar met iets nieuws moesten beginnen.

Wat is er dan verkeerd aan *January Jones*?
Misschien is er niks verkeerd aan, maar is het commercieel gezien simpelweg niet geworden wat ze er van hadden verwacht. De stripmarkt verandert ook. *Sjosji* is een funblad, met weinig vervolgverhalen. Voor *January Jones* is wellicht geen ruimte meer. En dus wordt het heel moeilijk. Want de paginaprijs kan niet alleen via albumverkoop worden verdiend.

Exit January ...
Ik weet het niet. Zulke omstandigheden zijn natuurlijk niet bevorderlijk voor de werklust. Maar ik geloof nog steeds in die strip. Ook financieel. Waar het de uitgever volgens mij teveel aan ontbreekt, is geduld. Je moet een bepaalde verschijningsfrequentie opbouwen en dat dan volhouden. Dat vraagt een lange adem, en gaat een uitgever te langzaam. Al kan die er zelf natuurlijk ook genoeg aan doen. Voor zover ik het kon beoordelen schortte het aan de promotie. En niet alleen dat. Ook de distributie was verre van optimaal. Ik heb met name in het geval van het laatste album zelf gezien hoe slecht het buiten de stripspeciaalzaken verspreid was. In de omgeving van mijn woonplaats Zaandam was er bij de reguliere boekhandel nauwelijks een album te vinden. Laat staan dat er met een postertje de aandacht op werd gevestigd. Dat maakt de toekomst voor *January* wel somber. Al zou ik er zelf nog wel even mee door willen gaan.

Ligt er nog een scenario?

KRANTENSTRIP NIEUW LEVEN IN

Ja. Hoewel, zo werkt Martin niet. Er is een rode draad, en daarbij verschillende subplots. Wanneer we eenmaal echt beginnen, werkt hij het uit en levert telkens twee pagina's per keer. We zijn er echter

door

WILCO TUINENBURG

in principe klaar voor. Het verhaal dat er nog ligt, speelt zich af tijdens de Spaanse Burgeroorlog en ik heb me al gedocumenteerd. Een voorpublicatie blijft evenwel noodzakelijk. We hebben zelfs al met het idee gespeeld of dat in een krant zou kunnen.

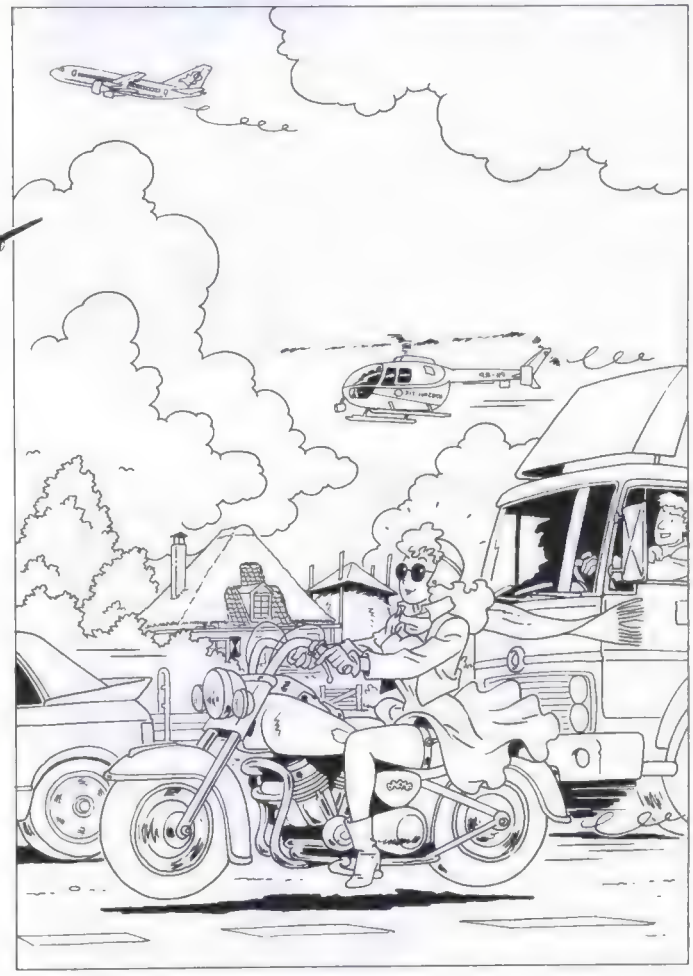

***Geheel links,* Aankondiging *Bud Broadway* in *AD*, met allereerste strook.**

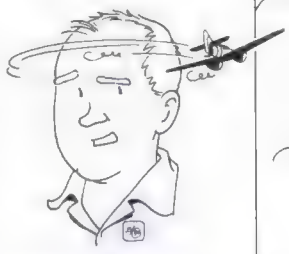

***Boven,* Zelfportret.**

***Linksonder,* Illustratie voor NBLC.**

***Rechts,* Reclamewerk.**

***Onder, Ivo Springer,* een digitale strip voor gebruik op het intranet van Delta Lloyd.**

Bud Broadway

Dat is geen vreemd terrein voor je, want je bent inmiddels ook tekenaar van een heuse krantenstrip.

Klopt. Dat contact is ontstaan toen *Algemeen Dagblad* haar ambitieuze strippagina in het leven riep (waarop ook *January Jones* verscheen). Helaas was dat project geen lang leven beschoren. Toen er echter twee stroken gevuld moesten worden op wat er van die pagina was overgebleven, kenden ze mij nog. Ik wilde wel een strip aanleveren, maar twee stroken per dag vond ik te veel. Dus stelde ik voor er een Hollandse strip van te maken, met een strook tekeningen en een strook tekst. Daar gingen ze mee akkoord, al moest de verhouding wel 2/3 tekening op 1/3 tekst zijn.

Voor het eerst was je zelf verantwoordelijk voor een scenario.

Dat was best een hele stap. Ik zag er wel tegenop. Aanvankelijk is het daarom korte tijd geredigeerd door **Piet Zeeman** (freelance-tekstschrijver, onder meer voor *Donald Duck* en *Sjors en Sjimmie*. Red.), maar daar kwam het al snel niet meer van. Dat gaf niet, want terugziend ging het redelijk voorspoedig. Al blijf ik, vergeleken met het tekenen, nog wel wat onzeker over mijn schrijfvaardigheid.

Hoe werk je?

Ik schrijf eerst de hele tekst uit, en maak daar pas maanden later de tekeningen bij. Hoewel ik een kleine buffer probeer te houden voor onvoorziene omstandigheden, verschijnt het verhaal al terwijl ik er nog volop mee bezig ben. Dat kan wel eens druk zijn, vooral omdat het werk ook nog moet worden ingekleurd.

Zal de strip in albumvorm verschijnen?

Ik weet het niet. Het is in meerdere opzichten geen gewone strip. Is er een markt voor een strip zonder balloons? Een strip die bovendien op het weinig voordelige oblongformaat zou moeten verschijnen. Het zal niet makkelijk zijn. Er dringen echter wel met enige regelmaat telefoontjes door tot de redactie, van lezers die om boekuitgave vragen. Toch zie ik het op korte termijn niet gebeuren. Ik ben er zelf ook nooit vanuit gegaan. Helemaal in het begin heb ik er met het tekenwerk, als een soort voorzorgsmaatregel, rekening mee gehouden dat het mogelijk was. Dus lette ik er op dat er ruimte moest overblijven voor de tekstballonnen. Maar dat werkte niet. Daar hield ik snel mee op. Nu denk ik dat het zonder grootschalig hertekenen niet eens meer mogelijk is om van *Bud Broadway* een balloonstrip te maken.

Toen was geluk heel gewoon

Na *Bud Broadway* is er dit jaar weer een strip bijgekomen die buiten het stripcircuit wordt gepubliceerd. Je maakt een strip naar de KRO-comedy *Toen was geluk heel gewoon*. Hoe is dat gegaan?

Dat is vooral erg snel gegaan. Wat mij betreft dan. De KRO heeft eerst wat andere mensen gepolst, onder anderen **Gerrit de Jager**, van wie *Roel en zijn Beestenboel* al in *Studio* verschijnt, en ook **Peter de Wit**. Zelfs **Theo van den Boogaard**, die met *Sjef van Oekel* ervaring heeft met het tekenen van een bestaand figuur, schijnt nog in beeld te zijn geweest. Maar tot overeenstemming kwamen ze niet. Begin december 1997 benaderde de KRO mij, en drie weken later had ik de figuren op papier.

Dus je hebt je de strip in drie weken eigen gemaakt. Dat zie je aan het tekenwerk niet af.

Gezien die korte tijd ben ik niet ontevre-

Kijk mij nou!
Kijk! Daar loopt Sita. Wie is zij eigenlijk? Zo te zien houdt ze van mooie, te gekke kleding
Madeus
Wat een ijdeltuit
Zeis de hele dag in de weer
Wat ben je toch altijd onvoorzichtig
Wat een ijdeltuit
Wildebras
Weinig oma
En als ze dan eindelijk eens rustig zit...
Ruim je kamer eens op, Sloddervos!
Sloddervos
Is dat soms haar vriendje?
Zeis zo lief en knap
Lief! Zeihij toch?
Stoor me nou niet, rotjong! Anders weet ik met of ze Arnie nog terugvinden
Kattig
Op school vindt de meester haar lui
Je kunt het wel als je maar wilt
Actief
Maar thuis weet ze niet van ophouden
Te gek dat rekenspeletje pap!
Had ik m'n computer maar voor mezelf gehouden!
Soms heeft ze een grote mond,
Wie loopt er nou met bont...
Zelfbewust
maar soms weet ze niets te zeggen
Verlegen
Wil je met me...?
Wat ze in haar hoofd heeft praat je er niet zomaar uit
Wat een doorzetter
Doorzetter
Maar soms twijfelt ze aan alles
Dat lukt me nooit!
Nooit
Nou weet ik het nóg niet. Is ze nou dit of is ze dat?
Hé hallo! Doe niet zo stom. Ik ben niet óf óf! Ik ben én dit en dat, en zus en zo. Ik ben ik!
Eh, goed maar WIE BEN JIJ?

***Boven*, Cover, potloodschets en studies voor *Kan ik effe vangen?* voor Reaal Verzekeringen.**

***Links*, Strip voor *Anne Frank Krant*.**

***Rechts*, Reclamewerk voor GVB Amsterdam.**

mensen heel goed in. En **Rein Post** doet het heel goed. Niet verwonderlijk natuurlijk als je bedenkt dat **Hanco Kolk** zich achter dat pseudoniem verschuilt. (Kolk schreef ook de scenario's voor de Reaal-strip. WT) Ik vind het bijzonder knap hoe hij, binnen het kleine bestek van de twee stroken die deze strip ter beschikking staan, telkens weer uit het niets zo'n leuk gegeven weet neer te zetten. Alleen met het Rotterdamse taaltje dat in de serie wordt gesproken krijgt hij wat hulp van **Sjoerd Pleijsier**. Die is samen met **Gerard Cox** de auteur van de tv-serie.

Je had het over Theo van den Boogaard **en ik moest, toen ik deze nieuwe strip voor het eerst zag, eigenlijk wel aan hem denken. Vooral de chef van de twee mannen uit de serie riep dat op.**
Dat zal waarschijnlijk vooral door diens bril zijn gekomen. Dat heeft net zo'n dik hoornen montuur als dat van Sjef van Oekel. Maar misschien dat het ook wel iets meer dan toeval is. Ik was nooit een

den. Al is dit natuurlijk niet mijn eerste strip naar een bekend personage. Eerder heb ik voor verzekeraar Reaal *De avonturen van meneer van Looij* (Reclametypetje van **Rijk de Gooijer**. WT) gedaan. Toch heb ik met *Geluk* niet het gevoel dat het al geheel vastligt. Niet dat ik denk dat er nog veel aan zal veranderen, maar helemaal af kan het nu uiteraard nog niet zijn.

Wat kan er nog beter?
De karakters komen al goed uit de verf, maar ik kan me voorstellen dat er nog meer mee te doen valt. Dat is namelijk ook waar ik naar kijk: de personages. Het is niet de bedoeling **Gerard Cox** of **Joke Bruijs** neer te zetten, het gaat om de figuren die ze spelen.

Je bent niet in de verleiding gekomen om na *Bud Broadway* zelf ook scenarist te worden?
Ik ken mijn beperkingen. Ik weet dat ik geen gags kan schrijven. Daar zijn andere

TOEN WAS GELUK HEEL GEWOON
Oh, ik ben zó benieuwd naar die strip van ons!
Ken nooit wat worden, hadden ze mij voor motten vrage
Dan wordt 't helemaal niks, maar daar gaat 't nou nie om
Laat'n we in afwachting maer vast een stukje turftaert neem'n

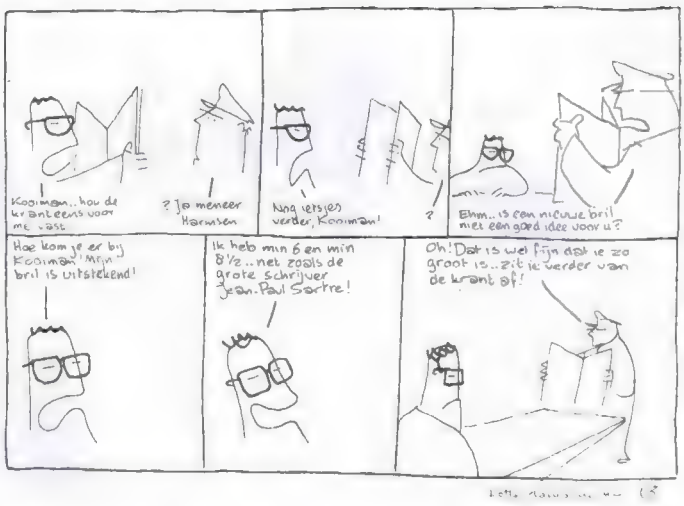
Koolman... hou de krant eens voor me vast
? Jo meneer Harmsen
Nog iets jes verder, Koolman!
Ehm... is een nieuwe bril met een goed idee voor u?
Hoe kom je er bij Koolman! Mijn bril is uitstekend!
Ik heb min 6 en min 8½.. net zoals de grote schrijver Jean-Paul Sartre!
Oh! Dat is wel fijn dat ie zo groot is... zit ie verder van de krant af!

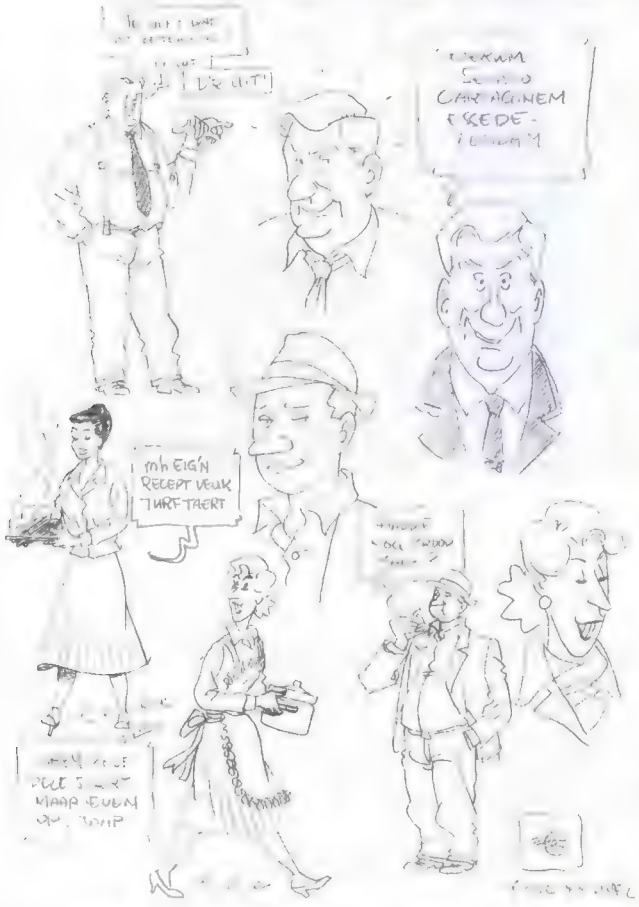

echte *Kuifje*-fan. Niet voor zover het **Hergé** en zijn klare lijn aanging, en ook niet wat het tijdschrift betreft. Van huis uit kreeg ik een sterke voorliefde voor het tijdschrift *Robbedoes* mee. Op aandringen van **Martin Lodewijk** ben ik ooit serieus naar de klare lijn gaan kijken. Hij vertelde me dat ik daar enorm veel van zou kunnen leren. En het schijnt dat hij datzelfde in het verleden ook eens tegen **Theo van den Boogaard** heeft gezegd. Misschien dat we er een beetje dezelfde les uit hebben geleerd. Want voor je ontwikkeling is het werken naar de klare lijn heel goed. Het is een soort van terugbrengen naar de essentie.

Het is opvallend dat alledrie de strips in het wat recentere verleden spelen. Periodes voor en na de Tweede Wereldoorlog. Het tekenen van die tijd gaat je goed af?

Mijn tekenstijl leent zich daar goed voor. Het roept de sfeer op die men graag bij die tijd ziet. Waarschijnlijk komt dat omdat de klare lijn zich ook in die tijd laat plaatsen.

Je hebt het voorlopig waarschijnlijk druk genoeg. Dat betekent dat er verder geen plannen voor de toekomst zijn?

Ik heb zeker genoeg te doen. Maar plannen heb ik altijd, al zijn die door de drukte wel voor de verre toekomst. Het gaat eigenlijk om wat losse ideeën. Ik voel dat het beste nog moet komen. Misschien dat er een reeks in me zit die ik ook zelf schrijf. Het zou mooi zijn als dat kan samenvallen met een tekenstijl waarvan ik me voorstel dat die uit mijn werk van nu kan evolueren. Ik denk dan aan een stijl die uitkomt tussen de klare lijn en realisme. Dat laatste is een genre dat me altijd heeft aangesproken. Ik zou er graag wat in proberen.

Boven, Divers werk voor *Toen was geluk heel gewoon* met *rechts bovenin*, een scenario van Hanco Kolk die de strip niet onder eigen naam schrijft. Kolk: 'Als ik werk aan strips waarvan ik het concept niet zelf heb bedacht, doe ik dat het liefst onder pseudoniem.'

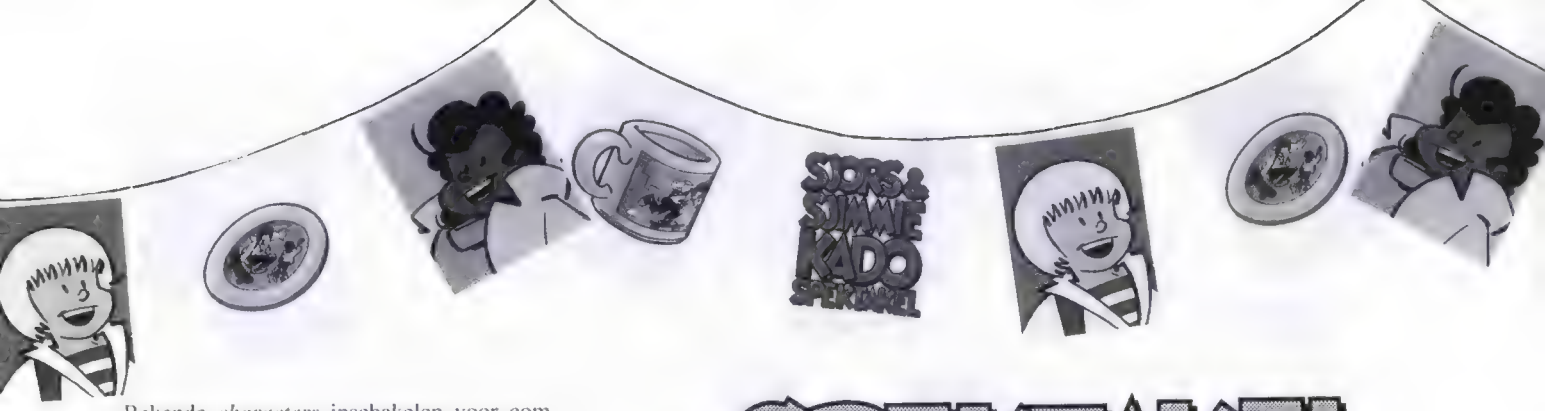

SPEKTAKEL ROND SJORS & SJIMMIE

door
BAS BERWERS

Aloude striphelden zijn hun geld nog altijd meer dan waard. Een goed bewijs daarvan is het 'Sjors & Sjimmie Kadospektakel', dat plaatsvond in twee supermarktketens van De Boer Unigro, op initiatief van uitgeverij Big Balloon. Een omvangrijker staaltje van *art meets money* viel in de Nederlandse stripwereld niet eerder te bespeuren.

Bekende *characters* inschakelen voor commerciële doeleinden? Moet kunnen, vindt **Kees Kooijman**, *marketing manager* bij Big Balloon Publishers. 'De verkoop van stripalbums staat immers steeds meer onder druk. Vooral door andere vormen van vrijetijdsbesteding bij de jongeren, zoals de televisie en de personal computer. Daarom maakt de traditionele uitgever plaats voor een meer marktgerichte.'

Het commercieel benutten van de bekendheid van stripfiguren biedt uitkomst, ervaart Big Balloon. 'We bemerken een groeiende belangstelling bij bedrijven, om stripfiguren te verbinden aan hun organisatie', legt Kooijman uit. 'Daar zijn we zo'n twee jaar geleden hard mee aan de slag gegaan. We hebben een mailing gestuurd, vergezeld van een leuke telefoonkaart. Daarop kwam onder andere een reactie van De Boer Unigro. We hebben er een presentatie verzorgd en zijn vervolgens voorzichtig begonnen met het uitwerken van de eerste ideeën.'

'Wij wilden een character verbinden aan onze landelijke supermarktketens De Boer en De Jong', vertelt **Bernhard Vis**, *manager marketing services* bij De Boer Unigro. 'Met als doel, de winkels op een originele en sympathieke manier te profileren. Vrij snel viel onze keuze op Sjors en Sjimmie, twee figuurtjes die bij veel mensen bekend zijn. Ze spreken ouderen aan in een soort positieve nostalgie, maar ook jongeren. Want het is zonder meer een strip van deze tijd: gewaagd progressief, een tikkeltje brutaal, en interraciaal. Klein minpuntje is misschien dat het om twee jongens gaat, maar dat was voor ons uiteindelijk geen bezwaar.'

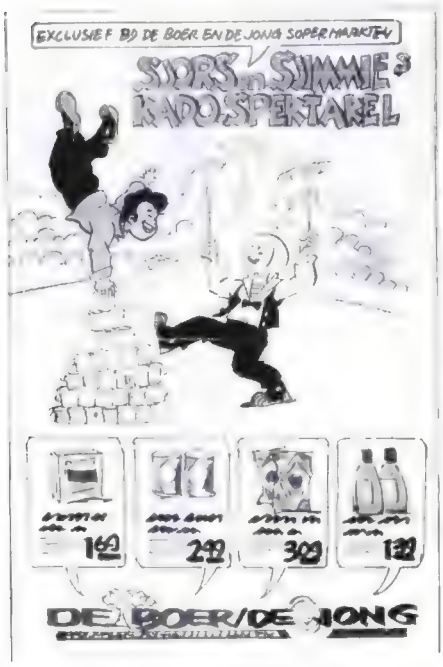

SJORS & SJIMMIE KADOSPEKTAKEL
VAN DIE SERVIEZEN KRIJG IK MAAR NIET GENOEG
DAN HEB JE GELUK... ONS KADOSPEKTAKEL DUURT NOG 6 WEKEN!
GRATIS MOK
GRATIS BORD
DE BOER/DE JONG

Stripjes op de bon

De vrijage van Big Balloon met De Boer Unigro begon voorzichtig, herinnert Kees Kooijman zich. 'Ik weet nog dat we stripjes maakten, om achterop de kassabonnen te plaatsen. Maar het eerste resultaat was uiteindelijk een serie verpakkingen voor snoep. Die is in het voorjaar van 1997 geïntroduceerd, en was direct een succes. Daarna volgden keukenrollen en tissues. Die liepen wat minder. Ik weet niet precies waarom. Misschien lenen dergelijke producten zich minder om gekoppeld te worden aan, in dit geval, stripfiguren.'

Voor De Boer Unigro evenwel waren de drie introducties uitgekiende warmlopertjes voor

***Links*, Sjors & Sjimmie Kadospektakel, de grootste character-marketingcampagne tot nu toe. Opzet reclamebureau met ernaast, definitieve uitvoering met artwork van Robert van der Kroft.**

***Rechts*, *Sjors & Sjimmie*-premiums liepen uiteen van lunchtrommels tot aan tuimelbekers, in totaal 37 verschillende cadeaus, die bij elkaar 1 miljoen premiums opleverden.**

wat uitgroeide tot het voorlopige zwaartepunt in de verbintenis met de twee belhamels: het zogenaamde 'Sjors & Sjimmie Kadospektakel'. Vis: 'We zijn met opzet direct na de zomervakantie, op 18 augustus 1997, gestart met deze actie. Deels om de traditionele dip in de omzet, vlak na de vakantieperiode, op te vangen. Maar we streefden er ook naar onze klanten langduriger aan De Boer en De Jong te binden en ervoor te zorgen dat zij steeds weer bij ons zouden terugkomen voor hun boodschappen. Als Sjors en Sjimmie een prettige associatie geven met De Boer en De Jong, het plezierig maken om er te winkelen, kan dat bijdragen aan die grotere trouw van de consument.'

Uniek in Nederland

Het Kadospektakel kwam tot stand in een nauwe samenwerking tussen drie partijen, te weten opdrachtgever De Boer Supermarkten, reclamebureau Ogilvy & Mather en licentiehouder Big Balloon. Ogilvy & Mather is het vaste bureau van De Boer Unigro en maakte zowel de *premiums* (bij de actie behorende cadeautjes aan de klanten) als het promotiemateriaal. Big Balloon was behalve licentiehouder ook producent van het artwork.

De tien 'spektakelweken', waarbinnen de actie viel, liepen tot en met 24 oktober 1997. Dankzij een waar bombardement van cadeaus, posters, vlaggen en advertenties kon de argeloze bezoeker van De Boer en De Jong op geen enkele manier om *Sjors & Sjimmie* heen.

'Een actie van deze omvang was uniek voor Nederland', jubelt Bernhard Vis. 'Een vergelijking met wat Albert Heijn zo nu en dan doet met Suske en Wiske gaat zeker niet op. Die campagne is *low profile*, betrekkelijk kleinschalig. Wat wij in het Kadospektakel hebben gedaan, was diep, breed, dominant. Onze ambities waren heel hoog. We hebben in totaal 1 miljoen *premiums* laten maken. En daar hebben we er ruim 800.000 van kunnen weggeven.'

Centraal in de actie stond een reeks huishoudelijke producten, bedrukt met afbeeldingen van Sjors en Sjimmie. Kees Kooijman pakt er maar eens een dikke archiefmap bij. En begint op te sommen: borden en mokken (elk in tien varianten), T-shirts, badhanddoeken, placemats, ringbanden, sokken, glazen, drinkbekers, baby-tuimelbekers en lunchtrommels. In totaal 37 verschillende cadeaus. 'En vrijwel al het illustratiemateriaal', vertelt Kooijman, 'hebben we speciaal voor de actie ontwikkeld. De tekeningen zijn deels in Spanje gemaakt, maar voor een deel ook in Nederland, bij Comic House, onder supervisie van **Robert van der Kroft**. Van hem hebben we trouwens ook nog iets gerecycled. Hij creëerde in *Sjors & Sjimmie*-album 17 de 'Sjosji-baby's', impressies van hoe de jongens eruit zagen toen ze heel klein waren. Die illustraties hebben we tijdens de actie opnieuw gebruikt, voor de tuimelbekers.'

FOTO RUDY VROOMAN

Kees Kooijman, Big Balloon: 'geen punt om onze producten commercieel te exploiteren'.

FOTO BAS BERWERS

Bernhard Vis, De Boer Unigro: 'vergelijking met Albert Heijn gaat zeker niet op'.

DE BOER supermarkten
DE JONG VERS

De Boer en de Jong

De supermarktketens De Boer en De Jong zijn onderdeel van holdingmaatschappij De Boer Unigro. Onder de paraplu van de holding vallen verder onder meer de supermarkten van Super en Spar, een aantal kleinere en 'neutrale' supermarkten, de drogisterijketen Trekpleister en Mitra-slijterijen.

De Boer en De Jong omvatten in totaal 165 filialen. De Boer heeft vestigingen in de provincies Friesland, Groningen, Flevoland, Overijssel en Drenthe, en is verder actief rond Alkmaar, Breda en Eindhoven. De Jong heeft winkels in Rotterdam en in Dordrecht en omstreken.

De Boer en De Jong hielden hun medewerkers op de hoogte van de voortgang van de actie via een Videojournaal en bijbehorend informatiebulletin *In Action*.

full color-) advertenties in regionale dagbladen en in het eigen supermarktblad *Boodschappen*, gericht op de kopende vaders en moeders. In twee levensbeschouwelijke kranten – *Reformatorisch Dagblad* en *Nederlands Dagblad* – plaatste De Boer Unigro zelfs afzonderlijke *Sjors & Sjimmie*-advertenties, met daarin een aantal verleidelijke aanbiedingen voor grote gezinnen.

Prinsjesnacht

Een tweede groep, die rechtstreeks werd benaderd, waren de jongeren. Achterliggende gedachte was om hen zelf naar De Jong te lokken, dan wel hun ouders tot aankopen te bewegen. Zo kwamen er advertenties in jongerenblad *Primeur* en (haast vanzelfsprekend) *Sjosji*. In dit blad ontkwamen zelfs de reguliere *Sjors & Sjimmie*-verhalen niet aan het commerciële geweld. Zo verscheen eind augustus '97 in *Sjosji* een avontuur onder de titel *500.000 bordjes*, waarin De Boer en het Kadospektakel onverbloemd werden gepromoot. En een avontuur in een reclamefolder van De Boer/De Jong haakte een maand later zelfs in op de actualiteit, *en* op de actie. In *Sjors & Sjimmie en Prinsjesnacht* sluipen de rebellen de Ridderzaal binnen, om daar een alternatieve, kindvriendelijke Troonrede uit te spreken. Dit leidt tot dolle pret, waarop Sjors uitroept: 'Hou op! Ik doe 't in mijn broek van het lachen!'. En Sjimmie terugschatert: 'Dat komt goed uit, hihi. Bij De Boer/De Jong Supermarkten krijg je het 2e pak Sjors & Sjimmie-toiletpapier gratis!'

Geheel eigentijds benaderde De Boer zijn jongste klanten ook via het internet, op een eigen site, die exact op de eerste dag van het Kadospektakel de lucht in ging. Op de pagina's verschenen onder meer een *Sjors & Sjimmie*-spel en de mogelijkheid om een eigen stripverhaal te maken. Bovendien zorgde De Boer ervoor dat andere internet-sites, zoals die van Big Balloon en muziekzender TMF, een *link* kregen met de pagina's van De Boer.

Een ander communicatietraject speelde zich meer achter de schermen af. De medewerkers van De Boer en De Jong werden in hun eigen omgeving – de supermarkten – warm ge-

Op = op

De actie werkte volgens klassieke commerciële beginselen. Onder het motto 'op = op' introduceerden De Boer en De Jong wekelijks een aantal nieuwe cadeautjes. Niet te koop, maar uitsluitend te verkrijgen bij aanschaf in de supermarkt van een of meerdere artikelen. Soms uitdrukkelijk gekoppeld aan een product (een lunchtrommel bij een heel gesneden wit), soms iets minder. Op verschillende manieren kregen de beoogde doelgroepen te weten wat elke week de nieuwste *premiums* waren. Zo verschenen er (veelal

***Boven*, Sluikreclame in de strip, in België een normale gang van zaken, in Nederland zijn we het niet gewend. Big Balloon deed het door in de *Sjors & Sjimmie*-strip *500.000 bordjes* (*Sjosji 18*, 1997) supermarkt De Boer op te voeren. Normaal gaat het in die strip altijd over Birks, een woordgrap op kruidenierswaren Dirk van den Broek. Op de redactieburelen van *Sjosji* kon men wel leven met deze afwijking op de stripformule.**

SJORS & SJIMMIE EN PRINSJESNACHT
SNURK
HET DEFINITIEF AFSCHAFFEN VAN HUISWERK
...MAAR OOK TIJDENS LES OP WOENSDAG MIDDAG
?
STERKER NOG, JE HOEFT ALLEEN NAAR SCHOOL TE GAAN
ALLEEN SCHOOLZIEK! HAHAHA
JE MAG ZELF WETEN WELKE KLEREN JE AANDOET EN ZELF KIEZEN WAT JE EET
GRMBL
SINTERKLAAS KOMT ... EN HET MAAKT NIET UIT HOE LAAT JE THUISKOMT
NOOIT OP TIJD NAAR BED EN TANDEN POETSEN VOOR STRAFBAAR!
EN KINDEREN SLAAN EN SCHOPPEN IS HELE MAAL VERBODEN!
KICK
HOU OP! 'T IN M'N BROEK VAN HET LACHEN!
DAT KOMT GOED UIT, HIHI. BIJ DE BOER SUPERMARKTEN KRIJG JE HET 2E PAK SJORS & SJIMMIE TOILETPAPIER GRATIS!
Sjors & Sjimmie Toiletpapier
369

***Rechts*, *Prinsjesnacht*, reclamestrip van *Sjors & Sjimmie* met artwork van Hans van Oudenaarden.**

maakt voor de actie middels een videoband, artikelen in personeelsbladen en een aantal gerichte informatiefolders. Zij werden hierin vooral aangemoedigd om zelf met lokale initiatieven te komen, waarbij zij het *Sjors & Sjimmie*-materiaal tot hun beschikking konden krijgen.

De supermarkten zelf ondergingen gedurende tien weken een ware *Sjors & Sjimmie*-metamorfose. Big Balloon en Ogilvy & Mather ontwikkelden onder meer vlaggen, raambiljetten, plafondhangers, reclameborden op de boodschappenwagentjes, kaarten voor in de schappen, levensgrote kartonnen Sjorsen en Sjimmies en een serie kleurplaten.

Grotere verkoop

Zowel Kooijman als Vis willen geen financiële gegevens verstrekken over kosten en opbrengsten van het 'Sjors & Sjimmie Kadospektakel'. In ieder geval bleken in commercieel opzicht alle inspanningen niet voor niets. 'Wij werden compleet overweldigd door het succes van de actie', vertelt Bernhard Vis. 'Vooral in de eerste weken waren de cadeaus heel snel op. En dat betekende voor ons dus simpelweg, dat we een hogere omzet draaiden.'

Ook aan de deur van Big Balloon ging het effect van de actie niet voorbij. 'Het heeft geleid tot een grotere verkoop van *Sjors & Sjimmie*-albums', aldus Kees Kooijman. 'Al speelde dat wel in bepaalde regio's, vanwege de spreiding van de supermarkten van De Boer en De Jong. We hebben ook album 38 – *Indoor Surfen* – in een grotere oplage ver-

FOTO ANNEKE DE GRAAF

Hans van Oudenaarden

Vaders en moeders werden warm gemaakt via ondermeer krantenadvertenties.

'Best lastig, dat ovale hoofd van Sjors'

Veel van het artwork voor de Sjors & Sjimmie*-verhalen wordt gemaakt in Spanje. Maar er is ook werk van Nederlandse bodem. Freelance-illustrator* ***Hans van Oudenaarden*** *maakte de afgelopen jaren reeds een aantal strips met de belhamels in de hoofdrol voor* Sjosji*. En ook voor het Kadospektakel van De Boer/De Jong leverde hij een aantal bijdragen. Afbeeldingen in enkele krantenadvertenties en op onder meer de lunchtrommel, handdoeken, vlaggetjes en placemats waren van Van Oudenaardens hand. Daarnaast tekende hij onder andere de* Prinsjesnacht*-strip.*

'Via mijn agent – Comic House – werd ik vorig jaar benaderd om mee te werken aan de actie van De Boer Unigro. Kennelijk waren ze bij Big Balloon tevreden over mijn eerdere werk', vertelt de illustrator uit Leiden. Hij legt uit dat het tekenen van Sjors & Sjimmie*-materiaal geen sinecure is. 'Het is een nogal harde, strakke, super-cleane stijl. Het ziet er heel simpel uit, maar is moeilijk en arbeidsintensief om te maken. Ik maakte steeds schetsjes, en die stuurde ik dan naar* ***Robert van der Kroft****, die als een soort* art director *de supervisie had over het materiaal. Hij kwam geregeld met correcties. De schoentjes te groot ten opzichte van het lichaam. Of de neusjes niet helemaal in het midden van het gezicht. En niet te vergeten het hoofd van Sjors. Dat is niet rond, maar een beetje ovaal. En ik moest in een keer strak met de inkt over de potloodlijn. Dat was best lastig.'*

Met de Spaanse illustratoren heeft Van Oudenaarden nog nooit contact gehad. 'Maar ik ken natuurlijk wel hun werk. En herken het van een kilometer afstand. Laat ik het zo zeggen: de ene Spaanse illustratie is wat beter dan de andere', luidt zijn diplomatieke toelichting.

spreid bij De Boer en De Jong. Dat leidde tot een verdubbeling van de verkoop.'

Kooijman noemt de actie leerzaam. 'We kwamen in aanraking met zaken, waar we tevoren weinig ervaring mee hadden. Een voorbeeld. We hadden prachtig artwork ontworpen voor placemats. Maar toen die terugkwamen uit Verweggistan, bleek daar niets van over gebleven. Dan leer je dus dat je op zo'n product een volgende keer zelf een nadrukkelijker stempel moet zetten.'

Kooijman zegt verder de samenwerking met een reclamebureau, en het sterk commercieel bezig zijn, als een interessante ervaring te hebben beschouwd. 'Voor ons was het een ongekend hoge werkdruk. Want in de reclamewereld geldt: vandaag bedenken, gisteren leveren.'

Over waar kunst ophoudt en commercie de overhand krijgt, is hij niet erg bezorgd. 'Bij Big Balloon vinden we het geen punt, tot op zekere hoogte, om onze producten commercieel te exploiteren. We durven redelijk opportunistisch te zijn. Al zijn er natuurlijk grenzen. Het mag het *character* niet schaden. Maar dat wil een opdrachtgever ook niet, want die kiest het *character* juist vanwege de bekendheid, de zuiverheid.'

Kooijman is niettemin van mening dat Big Balloon in de samenwerking met De Boer Unigro tot nu toe 'redelijk ver' is gegaan. 'Maar nogmaals, zelf hebben we daar niet zoveel moeite mee. Al is er wel een moment geweest, dat we 'nee' hebben gezegd. De Boer Unigro wilde afbeeldingen op toiletpapier. Dat wilden wij niet. Uiteindelijk werden het alleen afbeeldingen van toiletartikelen.'

Inmiddels is de storm rond *Sjors & Sjimmie* bij De Boer en De Jong een beetje gaan liggen. Het exclusieve gebruiksrecht heeft De Boer Unigro in ieder geval nog tot eind 1998. Maar Kooijman en Vis verklaren eendrachtig dat er voorlopig geen grootschalige activiteiten op stapel staan. Vis: 'Na het Kadospektakel hebben we nog een kleine follow-up georganiseerd, de actie die we 'De Snoepknippers' hebben genoemd. Met actiezegels op de snoepverpakkingen konden de klanten het album *Indoor Surfen* en een eerder album bij elkaar sparen. Die actie sloot eind januari. Verdere plannen houden we nog in beraad.'

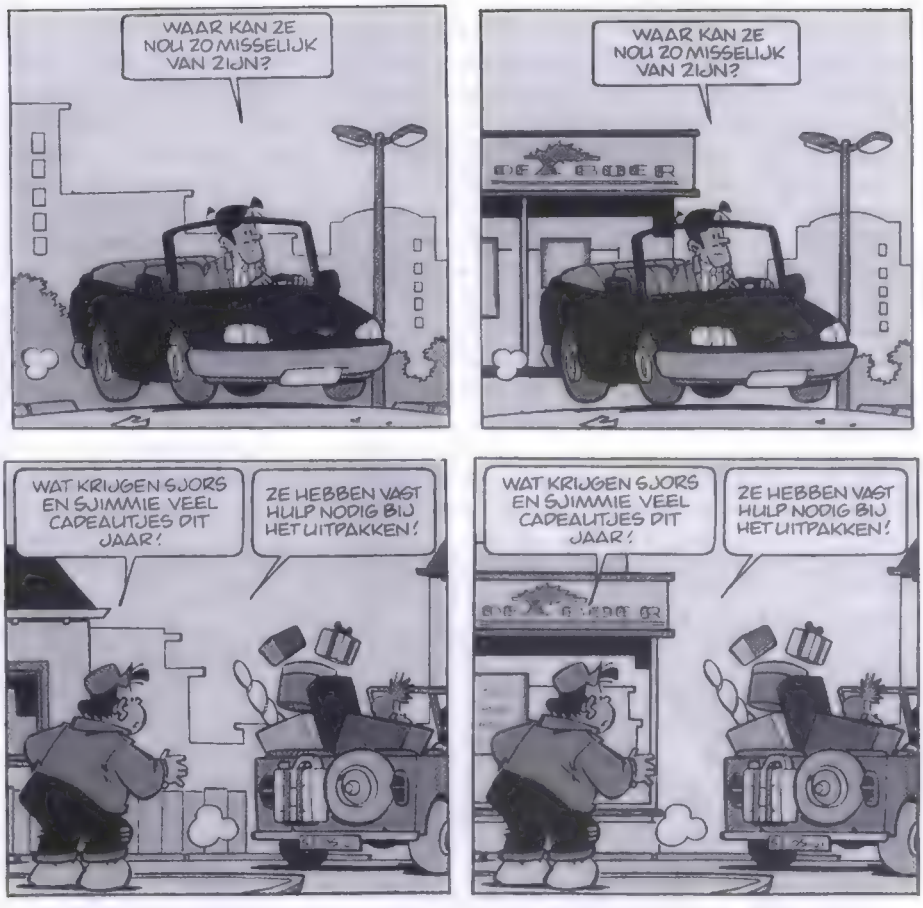
WAAR KAN ZE NOU ZO MISSELIJK VAN ZIJN?
WAAR KAN ZE NOU ZO MISSELIJK VAN ZIJN?
WAT KRIJGEN SJORS EN SJIMMIE VEEL CADEAUTJES DIT JAAR!
ZE HEBBEN VAST HULP NODIG BIJ HET UITPAKKEN!
WAT KRIJGEN SJORS EN SJIMMIE VEEL CADEAUTJES DIT JAAR!
ZE HEBBEN VAST HULP NODIG BIJ HET UITPAKKEN!

De commerciële samenwerking tussen de uitgever en de grootgrutter ging ver, maar volgens Big Balloon niet tè ver. Maar wat te denken van de aanpassingen in *Sjors & Sjimmie 38: Indoorsurfen*? In opgenomen verhalen van vóór de actie, zoals *Blarbie*, *Stress*, *Sinterkraak* en *Baby Pangang*, werd Birks niet alleen vervangen door De Boer. Ook liet Big Balloon plaatjes hertekenen, waardoor er in een straatbeeld plots een De Boer-supermarkt of een reclame-affiche opdook. In het album werd ook *500.000 bordjes* opgenomen, waarna het in een grotere oplage werd verspreid bij De Boer en De Jong.

***Links*, In alle winkels stonden levensgrote 1.40 meter hoge poppen.**

***Rechts*, Het spektakel kreeg een kleinschalig vervolg in de albumspaaractie *De Snoepknippers*.**

Willems wereld 1: Meer sex dan liefde

Oosterwijk
Spaarnestad 1997
ISBN 90-70672-16-2
Prijs ƒ8,95 / Bfr.179
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Toen de strip *Cor Morelli* uit *Sjosji* verdween kon niemand bevroeden wat voor een positieve gevolgen dit uiteindelijk zou hebben: *Willems wereld*. **Aloys Oosterwijk** maakt één pagina per week van deze strip voor het weekblad *Panorama* en vertelt zo korte episodes uit het leven van een vrijgezel die de penopauze nadert. Seks, liefde en eenzaamheid zijn de belangrijkste thema's en ondanks het middelmatige succes hierin van de hoofdpersoon is *Willems wereld* een vrolijke strip. Het is zelfs een subtiele strip. Nooit plat, maar meestal gebaseerd op emotie, karakter of onnozelheid. Dit is mede mogelijk doordat Oosterwijk al in een vroeg stadium een drietal sterke bijfiguren met aardige eigenschappen in de strip heeft geïntroduceerd: De tobberige Ruud, de patserige Tony de Pony en de nuchtere prostituée die af en toe een indianenhoofdtooi opzet om Willem te plezieren.
Maar eigenlijk is Willem niet de eenzame oudere man die hij lijkt. De stripliefhebber herkent in zijn trekken de speurneus Cor Morelli. Vergissing is uitgesloten; de neus, de grijze haren en de kleding zijn die van de gepensioneerde speurneus. De lezer wordt middels *Willems wereld* eigenlijk deelgenoot van het privéleven van Morelli. In een grap onthult Willem zelfs zijn ware identiteit aan het verveeld kijkende indianenhoertje. Zij gelooft niets van het sensatieverhaal van Willem. Gelukkig maar, want stel je voor dat Willem zich daadwerkelijk ontpopt als de herrezen Morelli. De inspecteur is bij lange na niet zo boeiend als de hoerenloper. Zelfs het tekenwerk waarmee Willem is neergezet is helderder en functioneler dan dat van *Cor Morelli*. Daarom zou het jammer zijn als Willem daadwerkelijk weer Morelli zou worden. *Willems wereld* heeft meer inhoud, meer diepte en leest makkelijk weg. Het is te hopen dat er nog veel albums zullen verschijnen.

HW

***

Dirkjan 2

Retera
Big Balloon 1998
ISBN 90-542-5591-9
Prijs ƒ9,95 / Bfr.199
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Big Balloon toont lef door relatief kort na het eerste *Dirkjan*-album al met een tweede bundeling van onvervalste Retera-humor op de proppen te komen. En het moet gezegd ... deze tweede bundeling is bijna nog leuker dan de eerste. **Mark Retera** kreeg in stripblad *Sjosji* de ruimte om meer stroken te maken en zelfs korte verhalen van enkele pagina's, en met zo'n regelmatige productie is een albumreeks gerechtvaardigd. Gelukkig heeft Retera zich niet laten meeslepen door zijn eerste commerciële succesje en blijft hij kwaliteit leveren: de *nerds* van hobbyclub Bert die in plaats van mooie meisjes kiezen voor een nieuwe Pentium-pc, de omzwervingen van Dirkjan in een klooster, de smurfen-zonnestudio, de zombie en de clown in Dirkjans Pizza-restaurant die vervolgens voor zichzelf beginnen ... dit alles met *cameo-appearances* van opa Bokma en die eeuwige kabouters maken dit album nu al één van de leukste humor-albums van het jaar. Alhoewel Retera vast blijft houden aan een drieplaatjes-stramien ('droge tekst/droge tekst/verrassende-clou-met-droge-tekst') ... de grappen zijn zo sterk dat de nogal onhandige tekenstijl, de slordige lettering, het niethandvast inkten en de wat kale inkleuring er allang niet meer toe doen. En dankzij het langere verhaal *Koko's list* heeft dit tweede album ook nog enige thematische inhoud: 'Pas op voor papegaaien die coördinaten van schateilanden opgeven ...'

PvC

****

Hoeraland

Tronchet
Dupuis 1997
ISBN 90-.314-1970-2
Prijs ƒ23,50 / Bfr.425
(64 pagina's, kleur, h.k.)

Kerstmis is steeds meer tot een feest verworden dat volgens vaste patronen verloopt. Eerste Kerstdag bij de ouders van hem, Tweede Kerstdag bij haar, 's ochtends ter kerke en de rest van de dag nietsdoen tot het avondeten wordt opgediend. En dan, oh wat gezellig, ook nog eens cadeautjes. Het is wat je een feest noemt. Dat 'gedwongen gezellige' karakter dat Kerst steeds meer is gaan krijgen, vormt ook het uitgangspunt voor **Tronchet**s *Hoeraland*, een ambitieus project in twee delen. In *Hoeraland* is het elke dag Kerstmis. Punthoeden, serpentines en confetti zijn er verplicht, net als cadeautjes en een goed humeur. Ben je niet vrolijk genoeg, dan kun je worden opgepakt door de Brigade van de Jolige Drammers, die chagrijnen meedogenloos voor het gerecht slepen. Ook ziek zijn is verboden in *Hoeraland*, niezen in het openbaar kan je zo twintig jaar ziekenhuis opleveren. Zelfs sport is uit den boze, wie een potje wil tennissen, zal dat stiekem moeten doen. En schriftelijk bovendien. Een gekunsteld gegeven? Misschien wel. Dat zal waarschijnlijk ook wel een van de redenen zijn waarom de Fransman Tronchet zo lang gewacht heeft met het uitwerken van het idee dat hij al jaren op de plank had liggen. Het wat gezochte uitgangspunt van Hoeraland levert echter wel een aardig decor op voor een verhaal over goed en slecht. Dat hoofdpersoon René Likopstuck daarbij (min of meer toevallig) in het verzet terecht komt, zal niemand verbazen. Per slot van rekening kent geen enkel repressief systeem tot de verbeelding sprekende vertegenwoordigers, het gezichtspunt van het verbaasde individu dat onversaagd ten strijde trekt tegen de macht is veel aantrekkelijker. Waarom en hoe dat gebeurt, vergeet Tronchet echter helaas te vertellen. In zijn wereld richt het verzet er zich alleen maar op om van kartonnen borden sardines uit blik te kunnen eten. Laten we het er maar op houden dat het een lofrede is op de vrije wil. Gelukkig vergeet Tronchet in zijn opus magnus niet om ook nog gewoon een spannend verhaal te vertellen. Een klassiek liefdesverhaal waarbij de (anti-) held alles in het werk stelt om

zijn geliefde te redden uit de handen van de vijand. En dat levert enkele hachelijke momenten op, naast enkele komische en vertederende. Hoewel de tekenvaardigheid van Tronchet niet altijd evenzeer overtuigt, is zijn cameravoering prachtig, net als het kleurgebruik. Dit, gecombineerd met het voortvarend gebrachte verhaal levert een nieuw hoogtepunt op in de nu al vrij omvangrijke Vrije-Vluchtreeks. Het stukje holle maatschappijkritiek, waar zelfs **Youp van 't Hek** zich voor zou schamen, nemen we daarbij graag voor lief.

PB

***

Dr. Molotow 5: De vallei der fluitende trilobieten

Ruijters
De Schaar 1997
ISBN 90-73619-92-0
Prijs ƒ 14,25 / Bfr.250
(48 pagina's, zwart/wit, s.k.)

De vallei der fluitende trilobieten is het vijfde deel in de serie van Dr. Molotow, een zwaarlijvige antiheld in een wereld van mutanten en zonderlinge creaturen. Hoewel ik veronderstel dat deze verhalen op aarde gesitueerd zijn is zowel de locatie als tijdsbepaling niet erg duidelijk. Naast het ontbreken van traditionele elementen als tijd en plaats spot ook het scenario met alle wetten van de traditionele verhaalopbouw. Die is er namelijk in het geheel niet. Eerder is er sprake van een verzameling expressionistische, soms psychedelische tekeningen die onderling op losse wijze verbonden zijn. Het verhaal is duidelijk ondergeschikt gemaakt aan de manier waarop dit in beeld gebracht kan worden. **Marcel Ruijters** is in woord en beeld vooral een man van het grote gebaar. Archetypen van de film en het beeldverhaal zoals de sjamaan, de razende reporter, de onderkoelde detective en de oprechte kunstenaar bevolken zijn universum. Een universum van ongebreidelde fantasie, zoveel is wèl duidelijk. **Jeroen Bosch** meets Mad Max, hippienomaden rollebollen met een mutantenkrokodil, een

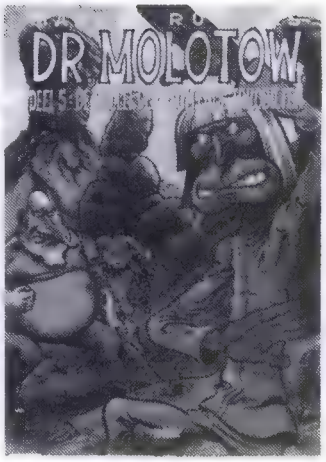

man met vijf handen versus de geest magic Nonkleus. Eén en ander gaat gepaard met veel gewelddadige acties. Om alle geweld in zijn strip te verklaren en misschien te verantwoorden toont Ruijters zich een moralist. De Kerk, 'zolang er leven is, is er hoop voor de doodindustrie', en Het Kapitaal, alias de Wall Street City Forces, vertegenwoordigen en veroorzaken het absolute kwaad. Ach ja ...
Zo warrig het scenario is zo verzorgd zijn de tekeningen. De vervormde anatomie van de figuren worden krachtig en plastisch verbeeld. De indeling van de pagina's is bijzonder; prachtige vlakverdelingen, effectief gebruikte rasters en een buitengewoon filmische manier van vertellen maken dit album genietbaar en bovenal een *prentenboek*.

JdL

**

Eefje Wentelteefje: Laat de boel de boel

De Leijer
Harmonie 1997
ISBN 90-6169-551-1
Prijs ƒ 16,90 / Bfr. 339
(96 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Haar hoofd heeft de vorm van een gloeilamp en haar wangen zijn twee rondjes. Verder draagt Eefje twee staarten met strikjes erin en een jurk die nog simpeler is dan het lor waar Wiske al meer dan vijftig jaar in loopt. Het meisje wordt neergezet in lijnen die zo naïef zijn dat ze het werk lijken van een middelmatig getalenteerde peuter. De wereld waar Eefje zich door beweegt heeft een merkwaardig per-

EN VERDER...

- ***Aquablue, de witte ster 2*** *(Tota/Cailleteau, Geknipt Papier). Deze spin-off van Aquablue is niet zo mooi getekend als haar moederreeks, maar mag gerust een acceptabele sciencefictionstrip worden genoemd. Nao en zijn kompanen ontsnappen uit Fort Sanctus en brengen dictator Cantor ten val. Hap-slik-weg, maar best lekker. ** (JM)*
- ***De as van de katharen 2: Guillaume Hart-van-steen*** *(Jarbinet, Arboris). Goed gedocumenteerd Middeleeuwenverhaal in pagina's die qua tekenwerk onderling erg van kwaliteit veschillen. ** (HW)*
- ***De bodem van de wereld 2: Meneer P.*** *(Corbeyran/Falcan, Casterman). In het tweede deel krijgt het universum waarin het verhaal zich afspeelt meer betekenis, wordt de spanning opgevoerd en ontwikkelen de personages zich tot geloofwaardige karakters. Helaas wordt het geheel er wel iets onoverzichtelijke en absurder op. *** (HW)*
- ***Chick Bill 61: Kid Aladinn*** *(Tibet, Lombard). Clichématig: de handelswaar van een allochtone tapijthandelaar bevat geestverruimende stoffen. Moralistisch: één voor één bezwijken de hoofdpersonen voor deze drugs, maar uiteindelijk komt het toch goed. Choquerend: een blote piemel op pagina 16! * (JM)*
- ***Het einde is voorbij 1*** *(Kamagurka, Standaard/Harmonie). Een bootlading ijzersterke cartoons wordt gelardeerd met enkele misbaksels. Per saldo hou je een uitstekende bundeling over van Kamagurka's onmiskenbare humortalent. Terugkerend thema: nodig eens een eenzame uit ... *** (JM)*
- ***Finkel 3: Genos*** *(Gine/Convard, Geknipt Papier). Maritiem officier Finkel voert met zijn vloot een zeeslag tegen piraten om een kost-*

Stripwinkel Sjors (Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078 6142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht, 078 6310800)

"Dick Bos"
Strip speciaalwinkel & Antiquariaat
In- en verkoop van nieuwe, gebruikte en antiquarische stripverhalen
Junolaan 2
3054 PW Rotterdam-Hillegersberg
Telefoonnr.: 010-4613147

spectief en is bevolkt met figuranten die niet zelden uit nog eenvoudiger lijnen bestaan dan de hoofdrolspeelster.
De grapjes in het boekje zijn even simpel als de tekeningen; drie plaatjes lang, weinig woorden en de clou is niet zelden voorspelbaar of oud. Toch is *Eefje Wentelteefje* geen beroerde strip. Als dat wel zo was dan zou de inhoud van het boekje nooit in *Brabants Dagblad*, *De Stem* en *Zone 5300* hebben gestaan. *Eefje Wentelteefje* heeft een kracht die niet onmiddellijk zichtbaar aan de oppervlakte ligt. Die kracht is eenvoud.
De naïeve sfeer, de simpele tekeningen en de flauwe grapjes maken dat de lezer al na één plaatje weet in wat voor een wereld hij verzeild is geraakt en wat hij van de strip kan verwachten; een terugkeer naar de kinderjaren waarin verwondering en avontuur nog heel gewoon was. Als Eefje zich verbaast over het gat in de ozonlaag, als ze zich verheugt op een cadeautje in haar schoen of als ze in een condoom niets anders dan een ballonnetje ziet, geeft ze de dagelijkse dingen een verrassend, kinderlijk perspectief.
Het gevaar is dat de kracht van de eenvoud waarschijnlijk niet op lange termijn zal werken. De wereld van Eefje is zo simpel dat hij waarschijnlijk bij een eventueel derde boekje van *Eefje Wentelteefje* bij de lezer helemaal bekend is en daarom niet langer zal kunnen boeien. Maar ondertussen moet boekje nummer één sowieso in de kast staan van iedere striplezer die openstaat voor een nieuwe originele leeservaring.

HW

***

*baar levenselixer te heroveren. Genos is het geheime wapen van de tegenpartij. Het overweldigende tekenwerk van Gine kan het magere verhaal niet verhullen. ** (JM)*

- ***Fré van der Muggen 2: Het avontuur lonkt!*** *(Boucq, Casterman). In het humoristische werk van François Boucq speelt Fré van der Muggen (de man die door zijn vrouw smeuïg `mijn Bengaalse tijger' wordt genoemd) een sleutelrol. Dit kleine verzekeringsagentje in tijgertenue komt in zijn eigen reeks pas echt tot wasdom. De absurde korte verhalen zijn stuk voor stuk origineel en uiterst hilarisch. *** (JM)*
- ***Gekke koeien en pestvarkens*** *(Collignon, Harmonie). Briljante cartoons uit 'de Volkskrant' over de actualiteiten van 1997. Leuk als overzicht van oud nieuws en om eens lekker te lachen. *** (HW)*
- ***Het kleine volkje 3: Puckwoodgenies I*** *(Duval/Dubois, Geknipt Papier). Een Hollandse Don Quichot reist naar de Nieuwe Wereld om er een windmolen te bouwen. Hij sluit vriendschap met een indianenstam en een kaboutervolkje, de Puckwoodgies (sic!). Bezielde natuurtekeningen worden tekort gedaan door een ietwat saai scenario. ** (JM)*
- ***Rik Ringers 59: De hand des doods*** *(Tibet/Duchâteau, Lombard). In een ver verleden was Rik Ringers een spannende detectivestrip. Die tijden zijn voorbij. Dit nieuwe avontuur is chaotisch verteld, nergens spannend en totaal ongeloofwaardig. 0 (JM)*
- ***Smurfenstreken 3*** *(Peyo, Lombard). De grappen hebben hetzelfde niveau als vroeger en de tekeningen ook. Het lijkt wel of Peyo nog leeft. * (HW)*

De sterren staan voor de volgende waarde-oordelen:

****	**grote klasse!**
***	**goed**
**	**redelijk**
*	**slecht**
o	**abominabel**

VIDEO

Videoballoon 2: Martin Lodewijk

Crawfurd 1997
Prijs ƒ59,95 / Bfr.1199
(±180 minuten, Alle leeftijden)

Een drie uur durende video over één van de beste striptekenaars die de lage landen ooit voortgebracht hebben ... is dat niet wat te veel van het goede? Ja, en gelukkig is dit haast uitputtende portret daarom ook in diverse hoofdstukken geknipt. Stap voor stap wordt stilgestaan bij diverse projecten waar **Martin Lodewijk** bij betrokken was (waaronder *January Jones*, *Storm*, *Johnny Goodbye* en natuurlijk *Agent 327*) en worden collega-tekenaars als *Daan Jippes*, *Don Lawrence*, *Dick Matena* en *Dino Attanasio* aan de tand gevoeld over de scenariobijdragen van Lodewijk. Dat levert leuke portretten op en geeft ook een aardig inzicht in zijn persoon. Helaas hebben de makers zich in hun bewondering en enthousiasme wel wat laten meeslepen, want met een uitgekiende montage had dit portret ook een uur korter gekund. De ware fans

zullen er echter niet om malen om een kwartier lang Lodewijk aan het werk te zien bij het inkten van de eerste *Agent 327*-pagina die hij sinds 8 jaar maakte (nadat de start van het verhaal in *Sjors en Sjimmie Stripblad* destijds abrupt stopte). En al gauw wordt duidelijk dat Lodewijk alleen topwerk aflevert wanneer er withete redacteuren aan de lijn hangen of tekenaars brodeloos naast hun fax zitten te wachten. Lodewijks nostalgische overpeinzingen over de Nederlandse stripsituatie van 25 jaar geleden doen pijnlijk beseffen dat een dergelijke werkhouding in het huidige striplandschap niet te handhaven is: uitgevers willen snel duidelijkheid over de commerciële exploitatie van hun characters, en drukpersen die 's nachts stilgezet worden om 'de laatste Lodewijkpagina's' nog even mee te nemen, behoren toch echt tot het verleden. Overigens is het enkele maanden na de opnamen van deze video nog maar de vraag of Lodewijk er nog iets bijgetekend heeft ... Zonder een woedende, veeleisende uitgever is dat onwaarschijnlijk, en alleen daarom al moet elke ware *Agent 327*-fan in ieder geval deze (tamelijk prijzige) video eens bekijken.

PvC

**

"Fantasia"
Grote collectie strips
Ruim assortiment antiquariaat
Groot aanbod stripposters en zeefdrukken
Gelderlandplein 203
1082 LW Amsterdam
020-6443261

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 54A 1095 XC AMSTERDAM
020-694 35 62

Sigmund speelt hoofdrol in TV-spot

Comic House heeft een tv-commercial voor *de Volkskrant* gemaakt met huistherapeut Sigmund in de hoofdrol. De animatiefilm is op 14 april voor het eerst uitgezonden op alle Nederlandse tv-netten en zal daarna tot het einde van de maand nog tientallen malen te zien zijn. In het spotje komt een vrouw bij Sigmund binnen met het probleem dat zij aan een niet te bevredigen nieuwsgierigheid lijdt. De psychiater gebruikt een dooddoener om er snel vanaf te zijn, maar de vrouw neemt daarmee geen genoegen. Uiteindelijk schrijft de eenogige dokter een recept uit met de vermelding '1 maal daags bij ontbijt', waarna het logo van *de Volkskrant* in beeld komt.

De commercial past in een nieuwe serie die het reclamebureau FCA! voor het ochtendblad maakte. Het idee ontstond om daarvoor ook de *Sigmund*-strip van **Peter de Wit** te gebruiken. 'Omdat wij al zo'n tien jaar Peter vertegenwoordigen inzake zijn commerciële activiteiten nam FCA! met ons contact op. Daarbij zijn wij ook nog eens de grootste animatieproducent van Nederland, dus die opdracht konden we haast niet misslopen', zegt **Hans Buying** van Comic House die de regie in handen had.

Nadat De Wit de grap had getekend, boog Comic House zich over de vraag hoe deze kon worden overgezet naar een dertig seconden-filmpje. Buying had daarbij de covers van de *Sigmund*-albums voor ogen, waarop een uitvergroting van het donkere brilleglas en een deel van het hoofd van de psychiater te zien is (ontworpen door *Stripschrift*-vormgever **Rudy Vrooman**). 'Zo'n extreme close-up zit ook in de film', zegt hij. De ideeën werden daarna uitgewerkt in een storyboard. Voordat er geanimeerd kon worden, moest Comic House eerst de geluidstrack opnemen. Buying benaderde **Herman Koch** (*Jiskefet*) voor de stem van Sigmund. 'Ik zocht naar een hoge stem, omdat Sigmund een klein mannetje is en die hebben vaker een wat hoge stem. Alleen Koch vindt de strip helemaal niet leuk en meende dat het ethisch niet verantwoord was om mee te doen. Uiteindelijk heeft **Boet Schouwink**, een bekende reclamestem, de tekst van Sigmund ingesproken. Actrice **Annette Malherbe** deed de stem van de vrouwelijke patiënt.'

Volgens Buying was Peter de Wit zelfs een beetje ontroerd toen hij het eindresultaat zag. 'Het is toch een geesteskind van hem dat als het ware tot leven komt in zo'n animatie.' Het animatiehuis heeft kort geleden ook al een reclamefilm gemaakt rond een andere bekende strip. Het was voor de bouwmarkt Fixet met Jan, Jans en de Kinderen in de hoofdrol. 'Inmiddels hebben we de smaak te pakken gekregen', vertelt Buying. 'We onderzoeken momenteel of tv-programma's, zoals *Nova* of *Netwerk*, belangstelling hebben voor een serie animaties rond Sigmund, als een soort actuele knipoog. Momenteel werken we aan een subsidieaanvraag en een productieplan.'

RS

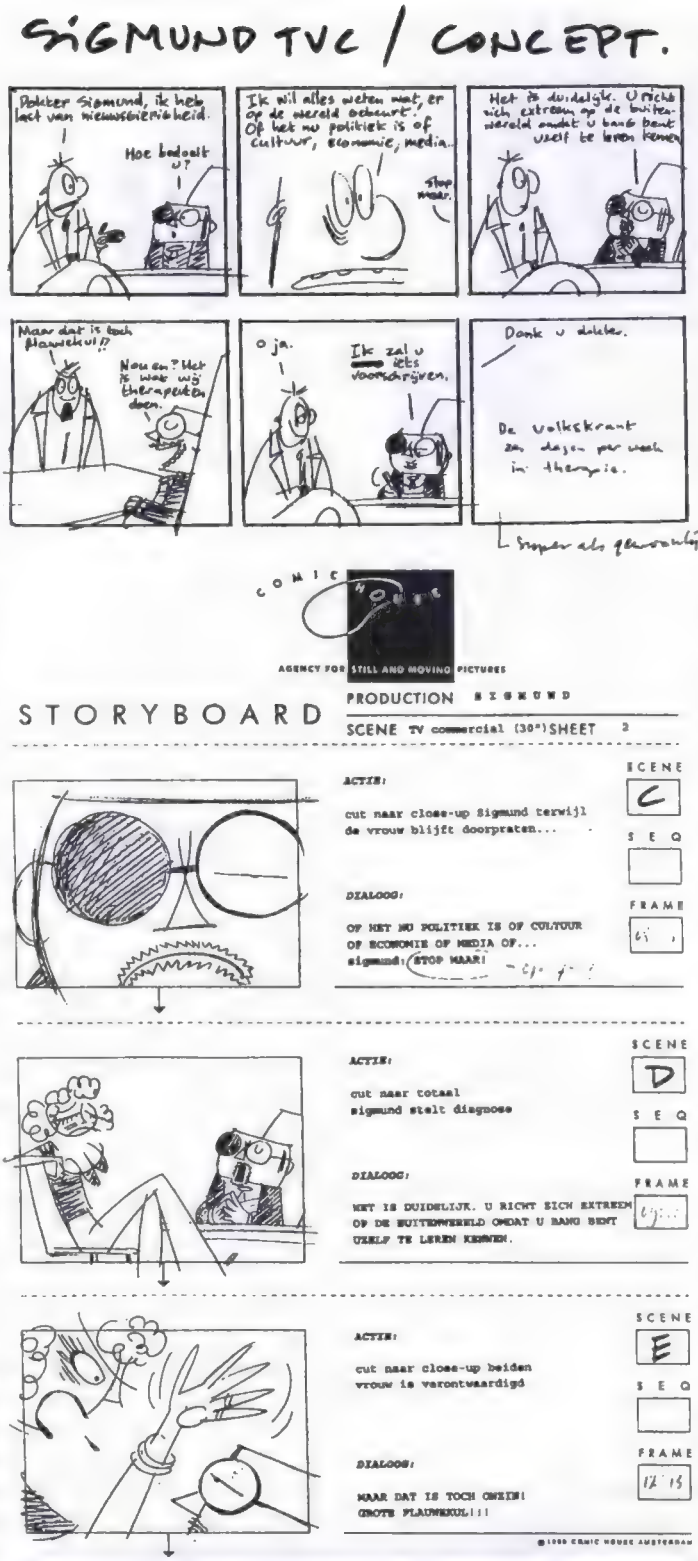
SIGMUND TVC / CONCEPT.
COMIC HOUSE
AGENCY FOR STILL AND MOVING PICTURES
STORYBOARD
PRODUCTION SIGMUND
SCENE TV commercial (30") SHEET 2
SCENE C
ACTIE: cut naar close-up Sigmund terwijl de vrouw blijft doorpraten...
DIALOOG: OF HET NU POLITIEK IS OF CULTUUR OF ECONOMIE OF MEDIA OF... sigmund: STOP MAAR!
SCENE D
ACTIE: cut naar totaal sigmund stelt diagnose
DIALOOG: HET IS DUIDELIJK. U RICHT ZICH EXTREEM OP DE BUITENWERELD OMDAT U BANG BENT ZICHZELF TE LEREN KENNEN.
SCENE E
ACTIE: cut naar close-up beiden vrouw is verontwaardigd
DIALOOG: MAAR DAT IS TOCH ONZIN! GROTE FLAUWEKUL!!!

Stripbeurs Den Bosch

Op zaterdag 16 mei 1998 herbergen de Brabanthallen de zesde editie van de Grote Stripbeurs van 's-Hertogenbosch. Grootste publiekstrekker is **Johan de Moor** (*Kobe de Koe*), van wie tijdens de beurs een speciaal album wordt gepresenteerd. In totaal geven vijftig à zestig tekenaars acte de présence, waaronder **Bob Mau** (*Kari Lente*), **Steven de Rie** (*De Stille Getuige*), **Luc van Peborgh** en **Ken Broeders** (*Tyndall*). De eerste duizend bezoekers krijgen een gratis striptas.

Al sinds haar debuut in 1993 maakt de Grote Stripbeurs van 's-Hertogenbosch een groeiproces door. Dat vertaalt zich dit jaar in 2000 m² beursruimte, vijfhonderd meter stands en een bezoekersaantal dat vermoedelijk de tweeduizend zal overstijgen. Het programmaboekje zal in een recordoplage van vijfduizend exemplaren beschikbaar zijn dankzij de langverwachte samenwerking met *Brabant Strip Magazine*, Belgisch grootste stripvereniging. Behalve een speciale uitgave van Johan de Moor zal er tijdens de beurs ook een luxe album van de door **Franz** getekende reeks *Lotusbloem* verschijnen. Vast onderdeel is de stripveiling, waar ditmaal zestig kavelstukken onder de hamer gaan.

De Grote Stripbeurs van 's-Hertogenbosch is op zaterdag 16 mei geopend van 10 tot 17 uur. De toegangsprijs is *f*4 (±Bfr.80) per persoon, maar kinderen tot 12 jaar mogen gratis naar binnen. Het adres van de Brabanthallen is Diezekade 2. Er is parkeerruimte ter plaatse.

JM

Wordt niet vervolgd

Na twintig jaar geeft *(A suivre)* er de brui aan. In de huidige vorm is het blad niet langer levensvatbaar. Recentelijk is het allerlaatste nummer – nummer 239 – verschenen. Een historisch nummer, zo was aangekondigd. Het bevat een index op alle auteurs die ooit in het blad gepubliceerd hebben, inclusief illustraties. Speciaal voor het laatste nummer heeft de redactie een

DE MEESTER
SCHAT, IK WEET BEST DAT JE TEGENWOORDIG VOORZICHTIG MOET ZIJN MET WAT JE ONDERTEKENT...
...MAAR JE ADVOCAAT BELLEN OMDAT EEN FAN EEN HANDTEKENING WIL HEBBEN LIJKT ME OVERDREVEN.

aantal auteurs gevraagd om in maximaal drie pagina's een nieuw begin, einde of een andere wending aan hun bekendste album te geven. De resultaten zijn vaak buitengewoon boeiend. Een enkele oude rot onder hen is het bovendien gegeven herinneringen aan de vaak jarenlange samenwerking met *(A suivre)* op te mogen halen.

Detonerend is het extra katern, een strip van zes pagina's van een Japanse manga-tekenaar. Blijkbaar lag het nog op de plank en vond de redactie 't zonde om het niet te gebruiken. Maar het past in 't geheel niet in dit nummer. Wat natuurlijk wèl past is een overzicht van alle omslagen die de 239 nummers gesierd hebben. Een snelle blik wekt de indruk dat de redactie

Tardi wel erg vaak om een cover gevraagd heeft. Onmisbaar is natuurlijk ook de bestelbon voor back issues. Wees er rap bij want het zou wel eens snel kunnen gaan.

Het is overigens nog niet helemaal zeker dat *(A suivre)* voorgoed zal verdwijnen. Desgevraagd meldt **Boudewijn van der Lecq**, van Casterman Nederland dat men in Parijs een aantal plannen heeft liggen om *(A suivre)* in een andere vorm voort te zetten. 'Er is nog niets concreets bekend maar er wordt vooral gedacht in de richting van themanummers, rond avontuur- of humorstrips bij voorbeeld. De nummers zouden dan eens per kwartaal of wellicht zelfs wel onregelmatig kunnen verschijnen. Over de omvang ervan is ook nog niets bekend. Ik verwacht dat het nog zeker een jaar gaat duren voor er iets concreets bekend wordt.

Voor de Nederlandse markt ziet Van der Lecq het verdwijnen van *(A suivre)* overigens niet als een onoverkomelijk verlies. 'Nederlanders zijn over het algemeen niet erg goed bekend met de Franse taal. Vroeger was dat anders. *(A suivre)* werd hier niet massaal gelezen. Er was een beperkt aantal abonnees en Het Raadsel verzorgde de distributie voor de losse verkoop. Maar daarbij moet niet gedacht worden aan duizenden exemplaren.'

Gevraagd naar de mogelijkheden van een nederlandstalige voortzetting houdt Van der Lecq zich wat op de vlakte. 'Ik zou graag een podium hebben om kwaliteitsstrips aan een breed Nederlands publiek te kunnen bieden. Daarvoor zijn verschillende opties denkbaar maar de mogelijkheden zijn beperkt en de haalbaarheid is onzeker.'

TB

Nieuwe mythe van Matena

Dick Matena doet oude tijden herleven. In het februari/maart-nummer van *Zone 5300* (een vermakelijke Country & Western-special) publiceert hij het verhaal *The Angel of Death*, dat in het verlengde ligt van zijn bekende bundel *Mythen* uit 1984. De hoofdrollen worden vervuld door **Elvis Presley** en **Hank Williams**.

Mythen geldt als een mijlpaal in de Nederlandse stripgeschiedenis. In acht gebundelde verhalen gaf Matena zijn eigen visie op de levens van **Alfred Hitchcock**, **James Dean**, **John Lennon**, **Marilyn Monroe**, **Adolf Hitler**, **Bob Dylan**, **Charlie Chaplin**, **Elvis Presley** en **Edgar Allen Poe**. Genadeloos vergrootte hij de controversiële karaktertrekken van deze mythologische figuren tot absurde proporties. De werkelijkheid werd volledig uit het oog verloren, resulterend in bizarre mythen. De verhalen verschenen in het Amerikaanse blad *Heavy Metal*. Voormalig leermeester **Marten Toonder** roemde Matena's aanpak: 'Zeldzaam vakwerk, dat aantoont dat de strip een onafhankelijke kunstvorm is.' In 1986, twee jaar na het verschijnen van *Mythen*, ontving Matena de Stripschapprijs.

Het *Mythen*-project inspireerde Matena tot het hanteren van een vergelijkbare werkwijze in stripromans met **Poe**, **Van Gogh** en **Casanova** in de hoofdrol. Daarna sloeg de eigengereide tekenaar andere wegen in. Hij ging zich bezighouden met kinderboekbewerkingen, pornostrips en een spin-off van *Storm*. Na een lange pauze verschijnt nu in *Zone 5300* een nagekomen mythe. In *The Angel of Death* ontmoet een jonge Elvis in Memphis de aan lager wal geraakte Hank Williams. Samen vertolken ze op straat het lied *The Angel of Death*, dat een voorbode is van Williams' overlijden. Uiteindelijk blijkt Elvis de ontmoeting met de country-legende te hebben gedroomd. Zijn vader vertelt hem dat Williams zojuist is overleden 'achterin zijn Cadillac, duizenden mijlen van hier'. Voor geheelonthouder Elvis is het reden om een borrel te nemen.

The Angel of Death kan grafisch niet tippen aan de vroegere *Mythen*, die getekend zijn in een kraakheldere stijl. Het nieuwe verhaal is overdadig geïnkt, waardoor de tien pagina's verdrinken in het zwart. Verhaaltechnisch bouwt Matena voort op de beproefde formule, al creëert hij geen onbestaand universum zoals in de vroegere verhalen. Helaas wordt deze nieuwe mythe

JA! WAT ZING JE?
ALLES, MENEER, OP M'N EIGEN MANIER...
IN THE GREAT BOOK OF JOHN YOU'RE WARNED OF THE DAY WHEN YOU'LL BE LAID BENEATH THE COLD CLAY
DAT KLINKT HELEMAAL NIET GEK, JOCHIE
THE ANGEL OF DEATH WILL COME FROM THE SKY AN' CLAIM
EH ...
AFTER YOU CAN NO SMILE AND SAY

ontsierd door een storende fout. Het verhaal speelt zich af rond de dag dat Hank Williams overleed, te weten 1 januari 1953. De datering in de strip luidt: 'Oudejaarsavond 1953'. Dit had 1952 moeten zijn.

JM

Panda start integrale uitgave Eric de Noorman in mei

In mei 1998 start uitgeverij Panda met de eerste integrale uitgave van alle verhalen van Eric de Noorman, de legendarische stripheld van **Hans G. Kresse**. Het hele project gaat bestaan

uit een 23-delige luxe-reeks, waarvan jaarlijks acht banden op de markt komen. Goed nieuws voor de liefhebbers: de laatste twee banden zijn ingeruimd voor de nog nooit in boekvorm verschenen verhalen rond Erwin, de zoon van Eric. Deze beide *Erwin*-banden verschijnen al meteen in mei, samen met twee andere delen uit de reeks.

Geheel in Panda-traditie is veel zorg besteed aan de uitgave van de reeks. De boeken worden gedrukt op licht getint papier (formaat 23 bij 31), genaaid in een kunstlederen band met opgeplakte voorplaat. Elk deel zal circa 160 bladzijden beslaan. Prijswijzigingen voorbehouden kosten de delen *f*110 / Bfr.2200 per stuk. Het is uiteraard mogelijk om in te tekenen voor de hele reeks.

De eerste drie delen bevatten *De jeugd van Eric de Noorman*. De vier geïllustreerde verhalen in deze banden maakte Kresse aan het begin van de jaren '50 voor *Pum-Pum*, een bijlage van de Vlaamse krant *Het Laatste Nieuws*. In de banden 4 tot en met 20 staan *De avonturen van Eric de Noorman*, te weten de 67 dagbladverhalen. In band 21 komen onder andere het verhaal *De vrouw in het blauw*, de tot ballonstrip bewerkte versies van *De geschiedenis van Bor Khan* en *Svitjold's offer*, alsmede de ruim dertig niet eerder gepubliceerde *Eric*-afleveringen die Kresse in de jaren '80 maakte als begin van een nieuw verhaal. Daarnaast zal deze band tientallen illustraties van Eric de Noorman bevatten, zoals boekomslagen uit binnen- en buitenland, en ex-libri. In de banden 22 en 23 worden voor het eerst *De avonturen van Erwin de Noorman* gebundeld. De vijf verhalen in deze banden gaan over de zoon van Eric en werden in de jaren '60 en '70 door Kresse vervaardigd voor het stripblad *Pep*. Alle delen zullen een inleiding bevatten over de historische achtergronden van Eric de Noorman.

Info: Uitgeverij Panda, Postbus 50, 3417 ZH Montfoort. Telefoon (+31)(0)348-479684. Fax (+31)(0)348-479650.

E-mail: dm&fsm@albracht.com.

JM

Van Driel herbewerkt FC Knudde

FC Knudde kent sinds kort een vervolg: *FC Tammo 80*. **Toon van Driel** maakt deze voetbalgagstrip sinds eind januari voor *Nieuwsblad van het Noorden* en geeft erin commentaar op de hedendaagse voetbalwereld. Naast de bekende types als doelman Dirk en 'tikkie-terug' Jaap zullen tal van nieuwe personages een rol spelen.

Van Driel heeft tien jaar lang strijd moeten leveren om weer iets te kunnen doen met de oorspronkelijke opzet van *FC Knudde*. Jaren geleden ondertekende hij een wurgcontract met uitgeverij De Vrijbuiter (tegenwoordig Audax) waarin hij, zoals hij het zelf uitdrukte in een interview met *Nieuwsblad van het Noorden*, 'zijn rechten verpatste'. In die tijd ging het niet goed met Van Driel: zijn huwelijk liep stuk, hij was aan de drank en hij had geld nodig. De Vrijbuiter, rijk geworden van de miljoenenverkoop van de albums, wilde echter niet dat er een gelijknamige *Knudde*-strip in *Algemeen Dagblad* zou worden gepubliceerd en spande daarvoor tevergeefs drie kort gedingen aan. Een decennium later is Van Driel met de uitgever overeengekomen dat hij weer aan de gang kan met de originele Knudde, maar dan in de vorm van *FC Tammo 80*.

Van Driel is nooit verlegen om een boude uitspraak. Het interview met het Noordnederlandse dagblad spreekt wat dat betreft boekdelen. Zo zegt hij over zijn grote dagelijkse stripproductie, waaronder *FC Knudde*, *De Stamgasten*, *Hullie*, *Ab Normaal*, *Ook Goedemorgen*, *André van Duin*, *Wibo* en *Gorpy*: 'Ik ken niemand in Nederland die zoveel produceert als ik. Het is in mijn geval zo gegroeid. Noem het hebberigheid, noemt het hunkering naar erkenning. Het zal wel met mijn jeugd te maken hebben. Misschien heeft mijn vader me te vaak geslagen of hebben mijn vriendjes vroeger op mijn bril gestaan. Er is in elk geval iets mis met mij. Ik zou waarschijnlijk allang geestelijke bijstand nodig hebben gehad, als ik geen strips tekende.'

In de stripwereld beschouwt hij zichzelf als een eenling. Contact met collega-tekenaars heeft hij niet. 'Het interesseert me geen ruk wat er verder gebeurt in stripland. Het is ook een rare wereld, die Nederlandse stripwereld. Kijk, in Frankrijk zie je striptekenaars in keurige **Hugo Boss**-pakken opdraven, maar in Nederland moeten ze altijd opvallen. Duistere vlinderbrillen, puntige schoenen of een baard aan één kant weggeschoren: het moet altijd overdreven kunstzinnig zijn. Niets voor mij.'

RS

Speciale uitgaven Don Lawrence

Het tiende deel van *Don Lawrence. The Collection* staat gepland om te verschijnen tijdens de Haarlemse

Stripdagen. Het album is een half jaar vervroegd omdat uitgever **Rob van Bavel** in het najaar een speciale uitgave in petto heeft ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van **Don Lawrence**.

Don Lawrence. The Collection zal verhalen bevatten van *Karl the Viking*, *Fireball XL5*, *Wells Fargo* en *Marvelman*. Wie op nieuw materiaal van Lawrence zit te wachten, wordt door Van Bavel ontmoedigd in het maartse *Nieuwsbulletin* van de Don Lawrence Fanclub. De fanclubvoorzitter bezocht Lawrence in Groot-Brittannië en kreeg van hem te horen dat het nieuwste *Storm*-verhaal *De Armageddon-reiziger* nog zeker een paar jaar op zich zal laten wachten. De pagina's die Van Bavel te zien kreeg, ontlokten hem de reactie: 'Ongelooflijk-Fantastisch-Magnifiek.' Hij was vooral enthousiast over de schetsen van een vrouwelijke bijfiguur, 'een enorm gedrocht waarbij Boforce een vetzuchtige kleuter lijkt'.

JM

Cowboy Henk als manager

Striphelden zijn gewilde reclame-instrumenten. Zo gebruikt het uitgeefconcern VNU Cowboy Henk in een advertentiecampagne voor managementvacatures. Op een bewerkte foto schudt de stripfiguur van **Kamagurka** en **Herr Seele** een manager de hand. De begeleidende tekst luidt: 'Dat het Cowboy Henk niet aan ondernemende ideeën ontbreekt, bewijst hij iedere

FC Tammo 80
door Toon van Driel 2
EN OMDAT HET VERTROUWEN IN DE SELECTIE VOLLEDIG ZOEK WAS PROBEERDE DE TRAINER TERUG TE GAAN NAAR DE BASIS..
PROBEER DIE HOEKVLAG UIT TE SPELEN, MANNE!
OH JEE!
KRAAK!

week in *Humo*. Heb jij als aanstormend managementtalent ook goede ideeën voor één van onze vele andere activiteiten, dan bieden we je alle ruimte van de wereld.' In maart verscheen de advertentie onder meer in *Intermediair Starters*.

Ook Suske & Wiske zijn weer eens de hort op voor reclamewerk. In de Nederlandse dagbladen verscheen in februari een advertentie voor de supermarktketen Albert Heijn, waarin het populaire tweetal breeduit lachend door een supermarkt rent onder begeleiding van de slogan: 'Deze week zingende zwammen, malle mergpijpen en botte botaknollen bijna voor niks.' Houders van de beruchte AH-Bonuskaart betalen slechts *f*1 (±Bfr.20) voor een album van *Suske & Wiske* bij besteding van *f*25 (±Bfr.500) aan boodschappen. De advertentietekst geeft het volgende advies: 'Dus als een snorrende snor naar Albert Heijn.' Dat maken we zelf wel uit.

JM

Cover Stripschrift 308

De cover van het vorige nummer van *Stripschrift* was voor vele lezers een verrassing en leek een nieuwe stijl in te luiden. De maker van die cover - **Typex** - baseerde zich bij zijn ontwerp op een fameuze cover van het blad *Time* van 27 december 1937 waarop **Walt Disney** met zijn 7 dwergen werd afgebeeld.

Typex: 'Jammer dat ik die cover niet al vorig jaar mocht maken. Dat was de 30e jaargang van *Stripschrift* en 1937 was de 30e jaargang van *Time*.'

Hieronder van links naar rechts: De oorspronkelijke cover van *Time*, het ontwerp van Typex en de definitieve versie zoals afgebeeld op *Stripschrift 308*.

AvO

Welk ondernemend type speelt straks een hoofdrol in ons management.

Omvangrijke scheurkalender

De Dagtekenaar is een scheurkalender met 365 tekeningen, vervaardigd door een dertigtal Vlaamse tekenaars die stuk voor stuk onbekend zijn. Wèl bekend is **Ever Meulen**, die samen met ontwerper **Tom Braekevelt** de illustraties selecteerde. De meeste tekenaars worden onderwezen door Meulen aan de Academie Saint-Luc. Het resultaat is een artistieke scheurkalender die in eerste instantie opvalt door de omvang: 365 vellen op A4-formaat, goed voor een totaalgewicht van ruim twee kilo.

De postbode mag zich dan ziek hebben gemeld met een hernia, er valt voldoende plezier te beleven aan de scheurkalender *De Dagtekenaar*. De grafische vormgeving is buitengewoon begaafd en verdient op zichzelf al een vormgevingsprijs. De tekeningen uit de kalender werden reeds tentoongesteld bij De Schaar in Gent. Dat is begrijpelijk, want veel van de illustraties zijn zeer de moeite waard. Het merendeel is afgedrukt in zwart/wit, met een grijstint of een steunkleur. Daar tussendoor komt een aantal op dikker papier gedrukte kleurenillustraties.

Onder het gezelschap participerende tekenaars bevinden zich louter debuterende illustratoren, waarvan de meeste nog studeren. Een paar tekenaars dienen zeker genoemd te worden. Allereerst hofleverancier **Jan van der Veken**, die door Meulen lijkt te zijn beïnvloed. **Steven van Hasten** neigt met zijn fraaie kleurenillustraties naar **Mattotti**, het schetsmatige tekenwerk van **Stijn Felix** naar **Baudoin**. Ook het vermelden waard is **Tom Schamp**, die surrealistische schilderingen maakt met veel gevoel voor detail. **Jeroen Dejonckheere** valt op door een gelikte reclamestijl, **Bruno de Roover** door een aan **Kamagurka** ontleende slordigheid. Overigens moet worden opgemerkt dat De Roover en **Peter Willems** zo ongeveer de enigen zijn die grappen vertellen. De overige tekenaars gaan louter illustratief te werk. Een echte stripkalender is *De Dagtekenaar* dus niet, maar voor wie iedere ochtend op wil staan met een nieuwe tekening, is dit zware scheurkunstwerk een aanrader. Eén waarschuwing: pas op bij het tillen!

Aangezien het kalenderjaar inmiddels in volle gang is, wordt de kalender *De Dagtekenaar* tegen gereduceerd tarief

verkocht: Bfr.750 (ongeveer *f*37,50). Voor meer informatie kan contact worden opgenomen met Tom Braekevelt: Roeselarestraat 63a, 8850 Ardooie, België. Telefoon (+32)(0)51-747628.

JM

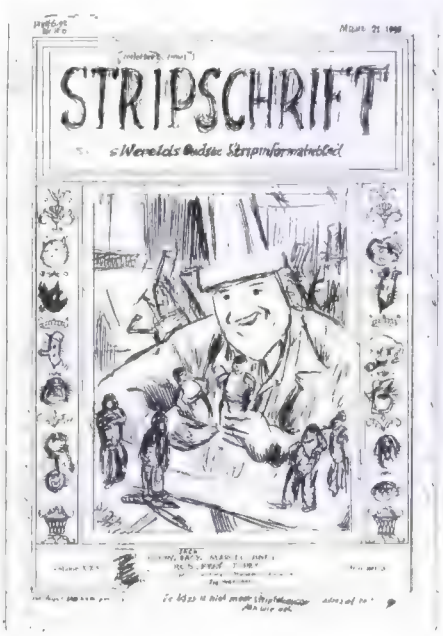

Politiek in Prent '97

De tentoonstelling *Politiek in Prent '97* is na de vertoning in het gebouw van de Tweede Kamer op rondreis. In mei gaat de expositie naar het Provinciehuis te Zwolle, in juni naar het Provinciehuis in Groningen en in augustus naar het Provinciehuis in Assen. In september is die nog te aanschouwen in de Utrechtse Openbare Bibliotheek. Vanzelfsprekend is daar de tekening van **Peter van Straaten** uit *Vrij Nederland* (27-09-97) te zien, die begin dit jaar de Inktspotprijs 1997 kreeg toebedeeld. Dat is de prijs voor de beste politieke tekening van het jaar 1996/97.

Bij de tentoonstelling is een fraaie catalogus (de vierde alweer) verschenen, samengesteld door **Hans IJsselstein Mulder** en **Joost van de Weijer** (die in 1994 voor het Verzetsmuseum Amsterdam de tentoonstelling en catalogus *Marten Toonder, tekenaar in oorlogstijd* samenstelde). Behalve bijdragen van Nederlandse cartoonisten is ook werk van buitenlandse tekenaars opgenomen. Een speciaal plekje is ingeruimd voor **Waldemar Post**: geen echte satirische tekenaar, maar wel iemand die bekend staat om zijn raak getekende politieke portretten voor *de Volkskrant*. Helaas is Post met deze bezigheid gestopt. Verder buigt een aantal deskundigen in de catalogus zich over de vraag of de politieke tekening een kunstvorm is. Het boekwerk (ISBN 90-800118-8-6) kan voor *f*25 / Bfr.500 bij de boekhandel besteld worden of bij Stichting Pers & Prent, telefoon (+31)(0)30-2380565/2317991.

De stichting, organisator van dit alles, hoopt ooit nog eens een Europese tentoonstelling over politieke cartoons te kunnen maken. Ook heeft het plannen voor een internationaal museum annex archief.

RS

Padvinder schokt Enschede

De gemeente Enschede heeft zich de woede van tientallen stadsbewoners op de hals gehaald door het schilderij *De padvinder* aan te kopen. Op dit doek van de Amsterdamse kunstenaar **Ronald Ophuis** wordt een padvinder door andere scouts verkracht. Het schilderij maakte twee jaar geleden deel uit van de expositie *Wild Vlees - Dertien benaderingen van geweld* tijdens de Stripdagen Haarlem.

De gemeente betaalde vijftienduizend gulden voor *De padvinder*. Wethouder **Swart** heeft er begrip voor dat het kunstwerk reacties oproept: 'Dat is inherent aan kunst.' Volgens hem gaat het niet om een pornografische afbeelding, maar is het schilderij een aanklacht tegen seksueel misbruik.

JM/ANP

Leer striptekenen bij Studio Max in Mechelen

Studio Max is een nieuw kunstatelier voor striptekenen in Mechelen, dat zich richt op 'tekenaars van 9 tot 99 jaar die de techniek van het stripverhaal beter willen leren kennen'. De aangeboden stripcursussen staan onder leiding van **Marc Daniëls** (tekenaar van *Cas & Joeber*) en **Rik Dewulf** (medewerker aan *Kiekeboe*).

Het atelier Studio Max is ondergebracht bij Max Stripzolder, een gespecialiseerde stripwinkel in Mechelen. Volgens organisator Magie Art Promo vult de stripwinkel met dit project 'een leemte die zo goed als nergens in

Vlaanderen wordt vervuld, namelijk het aanleren van een techniek die niet alleen massa's jongeren, maar ook talrijke volwassen tekenaars én lezers in de ban houdt'. De stripcursussen heb-

EEN AKKERMAN BerengoeD HEER VAN STAND BIJ...

OLIVIER B. BOMMEL

Steiff is trots op de kreatie van de eerste originele en levensechte Olivier B. Bommel beer. Dit unieke verzamelaars artikel is handgemaakt en volledig beweegbaar. De Olivier B. Bommel beer wordt gemaakt in een gelimiteerde oplage van 3.000 stuks. Elke beer wordt verpakt in een luxe verzameldoos en krijgt een certificaat van echtheid. De Olivier B. Bommel beer is voorzien van een wit oorlabel dat doorlopend genummerd is. Tenslotte is er natuurlijk het beroemde Knopf im Ohr; het onmiskenbare symbool voor echte exclusiviteit. Ca 38 cm hoog. Prijs fl. 395,-

DE OLIVIER B. BOMMEL BEER KUNT U NU BESTELLEN BIJ:
Akkerman BerengoeD (SteiffClub Dealer) Passage 13 2511 AB DEN HAAG
tel: +31(0)70-3466831 +31(0)70-3462264 fax: +31(0)3633551

STRIP & TIJDSCHRIFTENHANDEL
NOORD

GESPECIALISEERD IN US COMICS EN TWEEDEHANDSSTRIPS INKOOP EN VERKOOP

ROTTERDAM

"DE STRIP-AAP"
IN-& VERKOOP STRIP-BOEKEN

KUIPERSDIJK 66
ENSCHEDE 053-4305261

ben tweewekelijks plaats op maandagavond vanaf 19 uur en zijn inmiddels aan de gang. Geïnteresseerden zijn welkom om een kijkje te komen nemen bij Studio Max: Max Stripzolder, Zemstbaan 55, 2800 Mechelen, België. Meer info: Magie Art Promo, telefoon (+32)(0)75-402343 of Max Stripzolder, telefoon (+32)(0)15-412799.

JM

Expositie Fritz Behrendt

In het Mariniersmuseum der Koninklijke Marine in Rotterdam is tot en met 28 juni een tentoonstelling van politieke tekeningen van **Fritz Behrendt** te zien. Onder de titel *Grafische signalen van de strijdkrachten ter land, ter zee en in de lucht* zijn Behrendts cartoons opgenomen waarin de krijgsmacht een rol speelt. Denk aan de VN in Libanon, Bosnië en Srebrenica, de Nato,

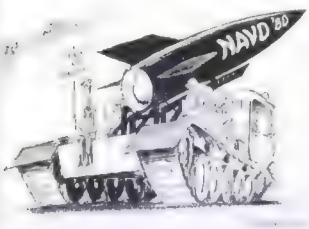

situaties in Suriname en Indonesië en andere (actuele) ontwikkelingen.

Tijdens de expositie zijn twee bundelingen van Behrendt te koop: *Waakzaam en steeds paraat* (met prenten over de relatie tussen Nato en Warschau-pact) en *Het was stil in Sarajevo*. Beide boeken kosten *f*20 / Bfr.400. De opbrengst van de boeken komt ten goede aan 850 weeskinderen uit Srebrenica.

Het Mariniersmuseum is gevestigd aan Wijnhaven 7 in Rotterdam. Openingstijden: dinsdag tot en met zaterdag van 10-17 uur; zondag: 11-17 uur.

RS

Dirkjan heet Edward

Hello You!, het Engelstalig tijdschrift van uitgeverij Malmberg voor kinderen van tien tot en met veertien jaar, maakt veel gebruik van Nederlandse strips. Deze ondersteunen in vertaalde vorm de leerlingen bij hun kennismaking met de Engelse taal. In de jaargang van het schooljaar 97/98 heeft Dirkjan zijn entree gemaakt in *Hello You!* Maar dan onder de naam Edward!

RS

FOTO WIM ROEFS

FOTO WIM ROEFS

Opus One danst Toonders trullenhoedster

België had zijn succesvolle *Suske & Wiske*-musical: Nederland kent nu een goedlopende dansvoorstelling rond het *Ollie B. Bommel*-verhaal *De trullenhoedster*. Dansgroep Opus One maakte ter gelegenheid van haar tienjarig bestaan een bewerking van deze strip van **Marten Toonder** uit 1966. Het is een familievoorstelling geworden waarin in een mix van dans, muziek, zang en mime het verhaal verteld wordt van de verdwijning van de leden van de Kleine Club uit Rommeldam. Ook duiken er ineens overal wonderlijke trullen op. Tom Poes ontdekt dat de mysterieuze Ivy meer weet en probeert te voorkomen dat ook zijn vriend Ollie verdwijnt.

Regisseur van de voorstelling is **John Yost**. **Frans Schraven** ontwierp de choreografie. **Ton Scherpenzeel** componeerde de muziek en **Coot van Doesburgh** schreef de liedteksten (de liedjes-CD kost *f*25 / Bfr.500). **Jon van Eerd** speelt de rol van Bommel. **Wilma Bakker** is juffrouw Doddel en **Frans Schraven** verschijnt als Tom Poes. **Linda van Nimwegen** neemt de rol van Ivy voor haar rekening en verder bekleden diverse andere zangers en acteurs de rollen van de uit de Bommel-strip bekende bijfiguren.

De trullenhoedster kreeg positieve kritieken in de pers. Ook de 'grote meester' verleende er zijn goedkeuring aan. Toonder is zelfs bij de voorbereidingen betrokken geweest en adviseerde hoofdrolspeler Van Eerd om Bommel wat klungeliger en logger te laten bewegen. Want volgens Toonder – en veel van zijn lezers denken er hetzelfde over – kan een Bommel niet dansen.

De voorstelling loopt nog tot en met 7 juni. De speellijst is echter te omvangrijk om hier op te noemen. Daarom kunnen belangstellenden voor meer informatie contact opnemen met Opus One via telefoon (+31)(0)20-6125034) of op het Internet kijken (*http://opusone.digiface.nl*). Overigens gaat het gezelschap vanwege het succes in het theaterseizoen 1998/1999 door met *De trullenhoedster*.

RS

FOTO WIM ROEFS

Northreed

In september 1997 publiceerde **Alain Goffin** (Brussel 1956, bekend van onder andere *Veel liefs uit Brussel*, *Plagiaat* en *De stellingen van Morcom*) in de collectie Long Courier/Beeldroman het album *Northreed Project*. Thema van de strip is de vliegtuigindustrie in de jaren '40 en '50. Kenneth Johnson krijgt van de Northreed Aircraft Company (Northrop en Lockheed?) de opdracht een nieuw type vliegtuig te ontwerpen, de vliegende vleugel. Hij begeeft zich daarmee in een web van politieke en financiële intriges. Tot 17 mei 1998 is in het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal een expositie over het Northreed Project te zien. Volgens het persbericht wordt aan de hand van de expositie duidelijk dat Goffin in zijn album een parallel heeft willen trekken tussen de gemanipuleerde Johnson en de stripmaker.

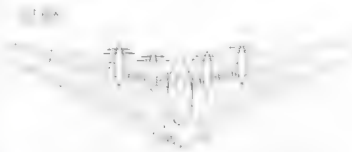

Zoals veel tentoonstellingen in België, is ook deze expo een samenwerkingsverband. De tentoonstelling werd gerealiseerd met steun van Dargaud en de sectie lucht- en ruimtevaart van het Koninklijk Museum van het Leger en van de Krijgsgeschiedenis.

Het BCB, aan de Zandstraat 20, is elke dag (behalve maandag) open van 10 tot 18 uur.

TB

Lezerspoll Suske en Wiske

Suske en Wiske Weekblad heeft de eigen lezers hun favoriete strips uit het tijdschrift laten kiezen. In maart werden de uitslagen gepubliceerd. Uiteraard zijn *Suske en Wiske* in hun eigen blad de meest populaire strip. *Kieke-*

boe eindigt als tweede, gevolgd door *Muriël en Schroefje*. Ook *Sarah en Robin* blijkt populair, getuige de vierde plaats in de lezerspoll. 'Dagbladverschijnsel' *Nero* komt niet verder dan de negende plaats. Opvallende afwezigen in de Top-10 van *Suske en Wiske Weekblad* zijn *Biebel* en het hergepubliceerde *Asterix*.

JM

Duckstad verhardt

Ben Bits had het er al over in zijn column van het vorige nummer van *Stripschrift*: Duckstad wordt gewelddadiger. Onze columnist verwees hiermee naar het onderzoek dat door de Zwitserse hoogleraar strafrecht **Karl-Ludwig Kunz** en historicus **Roger Sidler** is uitgevoerd. Zij stellen dat het aantal misdrijven waarmee Mickey Mouse en Donald Duck in aanraking komen, sinds de jaren vijftig fors is gestegen. Vooral in de strips van *Donald Duck* is de toename van geweld het meest zichtbaar: in 1952 werd daarin 121 keer een strafbaar feit gepleegd, in 1995 ging het om 804 gevallen. In de *Mickey Mouse*-verhalen steeg het aantal stripmisdaden van 61 naar 310. Kunz en Sidler voerden hun onderzoek uit aan de hand van de verhalen uit de bladen *Donald Duck* en *Mickey Maus* (het Zwitserse 'vrolijke weekblad) en het Zwitserse wetboek van strafrecht.

De onderzoekers wijzen er verder op dat de aard van de misdaden ook met de tijd meegegaan. Op het slaan van kinderen als opvoedingsmethode rust tegenwoordig een taboe. Maar het aantal vrijheidsberovingen is in bijna een halve eeuw verdubbeld. Diefstal en inbraak – de klassieke cartooneske misdaden, zijn in aard en getal stabiel gebleven.

Uit het onderzoek komt ook naar voren dat Mickey Mouse in de jaren negentig is uitgegroeid tot een professionele privé-detective met een blanco-strafblad. In 1952 pleegde hij nog zeven strafbare feiten. Voorts blijkt dat Duckstad eendimensionaler is geworden. **Disney**-personages konden in de jaren vijftig in een verhaal zowel boswicht als slachtoffer zijn. Maar heden ten dage is een stripfiguur dader, slachtoffer of vervolger: combinaties bestaan niet meer. Daders zijn anoniem, of komen uit een duistere 'onderwereld'. Volgens Kunz typeert deze ontwikkeling de tijdgeest. Aan het eind van deze eeuw bestaat geen eenduidig vijandbeeld meer. Innerlijke zekerheid speelt een steeds belangrijkere rol, aldus de professor van de universiteit in Bern.

Bron: De Volkskrant

Manus Middengolf

Een paar jaar geleden verscheen de strip *Manus Middengolf* in het Radio 10 Gold Magazine. De bedenkers waren de Radio 10-pioniers **Jeroen Soer** en **Paul Blomberg** en de tekenaars/ ontwerpers **Guus en Peter Calicher**. Manus is een soort Guust Flater die, als medewerker van de technische dienst van Radio 10 Gold, bepaalde zaken behoorlijk in het honderd kan laten lopen. Met het verscheiden van het tijdschrift leek ook Manus in de vergetelheid te geraken. Maar hij dook vorig jaar plotseling weer op in het album *De avonturen van Manus Middengolf: de metromol*. Het stripboek is gemaakt als relatiegeschenk van de Arcade Media Groep, waartoe ook Radio 10 Gold (AM 675) behoort. Geïnspireerd door de ophef over de nieuw aan te leggen noord-zuid-metrolijn in Amsterdam hebben de gebroeders Calicher, inmiddels alleen verantwoordelijk voor tekst en tekeningen, een geslaagde actiestrip gemaakt vol vaart en humor. Manus raakt verstrikt in een avontuur waarin een geheimzinnige groepering de Metromol, een

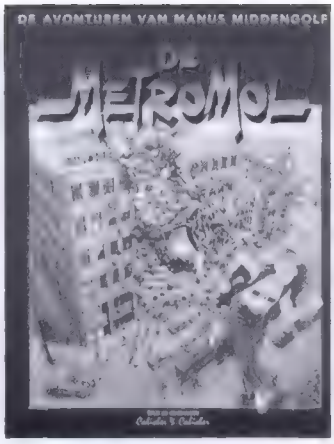

gigantische boormachine die de tunnel voor de nieuwe metrolijn moet graven, poogt te saboteren.

De gebroeders Calicher zijn grafici die regelmatig met hun werk langs de grenzen van de stripwereld schuren. Met *De Metromol* hebben ze in ieder geval hun visitekaartje achtergelaten. Het is een pittig relatiegeschenk geworden dat positief afsteekt bij de veel andere, doorgaans vrij zouteloze reclamestrips.

Meer info: PR-afdeling Arcade Media Groep, telefoon (+31)(0)20-4203203.

RS

STRIPS IN EIGEN BEHEER

Gr'nn 4

Lang was Groningen een grote woestijn op het gebied van strips. Tegenwoordig ligt de naam van stad en provincie op de tong van iedere stripliefhebber. Allereerst vanwege het stripmuseum dat al jaren in de koker zit, maar direct daarna om één van de allerfraaiste amateurstripbladen van het land: *Gr'nn*. Het vierde nummer telt 60 pagina's, kost *f*7 / Bfr.140 en draait om twee thema's. **Inktvis prutduktie**, **John Croezen**, **Jan Grouwstra**, **Paul de Bie** en **Mark Hendriks** maakten grappen over het op stapel staande museum. Het tweede thema is de begintekst van een bekende strip (welke wordt niet vermeld, maar ik vermoed een aflevering van *Batman*) die luidt: 'De dag was verstikkend heet geweest. En zelfs de nacht hing als een klamme deken boven de stad ... Een onweersbui had de straten schoongeveegd, maar de atmosfeer bleef drukkend. Uitgerekend die nacht had ik me weer eens in de nesten gewerkt.' Diverse tekenaars konden deze tekst niet uit zijn Amerikaans aandoende context halen. Van degenen die dat wel lukten zijn de bijdragen van **John Croezen** en **Berend J. Vonk** het leukst. Eerstgenoemde maakte er een verhaal van over overspel en Vonk tekende een surrealistisch verhaal over het ontstaan van de bio-industrie. **Barbara Stok**, **Thom Oppewal** en **Michiel van Iperen** hebben zich niets van de thema's aangetrokken en vertelden hun eigen kwalitatief hoogstaande verhalen. Aldus brengen zij de afwisseling in het tijdschrift die het van het begin tot het eind boeiend maakt. Wat dat betreft heeft de redactie van *Gr'nn* al meer bereikt dan de plannenmakers van het museum. Ze krijgen alleen wat minder publiciteit ... Info: Helperbrink 15, 9722 EE Groningen.

Missive Device

Wie verzendt er nog een Boomerangkaart? Hoe leuk hij er ook kan uitzien, de kans dat de ontvanger al een stapeltje van de betreffende kaart geheel gratis uit de kroeg heeft meegenomen is aanzienlijk. Dat risico bestaat niet met de (niet gratis) stripboekkaartjes van Missive Device. Ze zijn gemaakt door tekenaars uit het Engelse alternatieve circuit als **Chris Webster**, **Wostok** en **Cool Cheese**. Ogenschijnlijk zijn het hele gewone boekjes, maar de kaft is zo om de strip heen te plakken dat ze verstuurbaar zijn als kaart. De ontvanger kan deze openscheuren alvorens tot lezen over te gaan. En de inhoud mag er wezen!

Brieven

Ik ben al jarenlang een consument van Stripschrift. En een consument is, zoals velen weten maar niet iedereen zich realiseert, iemand met een zeer belangrijk grondrecht, namelijk dat van de *keuze*. Dit recht is tweeledig. Een consument kan er namelijk voor kiezen iets te kopen of dat juist na te laten. En besluit hij tot kopen dan zijn er wederom alternatieven; hij kan dan namelijk kiezen uit verschillende producten. Dit keuzerecht is een geweldig machtsmiddel. Het veroorzaakt bij voorbeeld regelmatig paniek in de directieburelen van tv-bonzen, als de kijkcijfers weer eens tegenvallen. Des consuments natuurlijke tegenstanders proberen natuurlijk voortdurend deze macht in te perken; één van de strategieën daarbij is het streven naar een monopoliepositie.

Over legale en illegale stripconsumptie zijn in het verleden (ook in dit blad) met enige regelmaat discussies gevoerd. Het verschijnsel stak bij voorbeeld prominent de kop op als hardnekkige verzamelaars weer eens zogenaamde roofdrukken hadden vervaardigd om maar vooral 'compleet' te zijn. Dit als gevolg van de even hardnekkige weigering van zekere tekenaars tot het doen vervaardigen van legale herdrukken. Natuurlijk zijn verzamelaars gestoord, van licht tot in ernstige mate; het had dus allemaal niet zoveel om het lijf. Maar in plaats van de zaak te karikaturiseren, kwamen de stripmakers (of hun broers) onmiddellijk serieus in het geweer. Men had

stripboekverkopers aan de Hamburgerbrug
stripwinkel
BLUNDER
Oudegracht 203 • 3511 NH Utrecht
Tel. & Fax: 030 / 2 311 461

Met name *Eager Beaver* van **Woodrow Phoenix** en **Ian Carney** is een aanrader. Daarin bevrijdt een brave borst een bever uit een klem en krijgt vervolgens te maken met zo'n verpletterende dankbaarheid dat hij wenst dat hij het beestje nooit was tegengekomen. Het gaat zo ver dat de bever een 3 cd's tellende rockopera voor zijn redder componeert. De tekeningen van *Eager Beaver* zijn in een prachtige jaren-vijftigcartoonstijl neergezet. Maar ook andere kaartboekjes als *Simon Cat in taxi* van **Nigel Auchterlounie** zijn bijzonder leuk.
Info: Slab-o-concrete, PO Box 148, Hove BN3 3DQ, Engeland.

Plus & Minus
Tekenaar **Willem Verburg** neemt het begrip small press iets te letterlijk. Van sommige van zijn boekjes verschijnen soms maar 15 exemplaren. Zo ook de drie boekjes die vertellen over de belevenissen van Plus en Minus. De helden praten veel alvorens ze pas in deel drie tot harde actie overgaan. Dat levert veel kijkplezier, maar het zijn toch met name de dialogen van de hoofdpersonen die de trilogie zijn amusementswaarde geven.
Verburg maakte in het verleden vooral veel poëzie in stripvorm, maar kiest in *Nero & Blance* voor het gewelddadige genre. Alles draait om twee sadistische kinderen die elkaar naar het leven staan. Gelukkig laat de strip zich ook op een dieper niveau lezen.
Info: Oude Haagse weg 95 a2, 1066 DC Amsterdam.
Enkele strips van Verburg worden ook gedistribueerd door Bries, Kammenstraat 41, 2000 Antwerpen, België. Op dit adres is ook een catalogus aan te vragen waarmee allerlei small-press-uitgaven en alternatieve strips zijn te bestellen. Van **Joe Matt** tot het helaas ter ziele gegane *Verdomd goed tijdschrift*.

HW

STAPELTJE SECUNDAIR

Marten Toonders Verzamelaars Club 26
In dit verenigingsblad van de verzamelaarsclub staat te lezen dat al het geld gestoken is in de uitgave *Rommeldam*, een fotoboek over het miniatuurstadje dat in de jaren vijftig in Oisterwijk heeft gestaan. Aanschaffen dus! Op 30 oktober kreeg **Marten Toonder** in Göteborg de Gouden Adamson uitgereikt door de Svenska Sericakademin. *MTVC* opent met een ooggetuigenverslag. Verder kent het nummer een terugblik op 1997. Een beetje teleurgesteld stelt men vast dat het geen bijzonder boekenjaar was, maar dat de felicitatiekaarten van Bruna het leed iets verzachten. Leuk is het stukje waarin **Henk Dragt** vertelt over zijn hobby: het inkleuren van Bommelverhalen. Inmiddels heeft hij al zo'n twaalfhonderd bladzijden ingekleurd. (TB)
Info: Strausslaan 205, 5011 KH Tilburg.

Rraah! 41
Met het verschijnen van nummer 41 bestaat dit Duitse stripinfoblad tien jaar. Een speciaal katern bevat een terugblik op tien jaar stripgeschiedenis. Een register op tien jaargangen ontbreekt daarin natuurlijk niet. Als beste strip in 1997 werd door de *Rraah!*-vakjury de strip *Cages* van **Dave McKean** benoemd. Verder een beschouwing van het werk van **Frank Hampton**, auteur van *Dan Dare*, en uiteraard heel veel stripinfo. (TB)
Info: Eppendorfer Weg 67, 20259 Hamburg, Duitsland.

Sarjainfo 95 t/m 97
Dit Finse tijdschrift besteedt lekker veel aandacht aan animatie. Zo staat er in dit nummer weer een aflevering uit **Anssi Rauhala**'s serie over het maken van tekenfilms en daarnaast is er ook nog een interview met **Chuck Jones**.
Voor de stripliefhebbers is er een interview met **Regis Loisel**, een stuk over *Bone* van **Jef Smith** en een artikel over **Matti Hagelberg**, winnaar van de prestigieuze Puupääprijs. (HW)
Nummer 96 opent met een omvangrijk interview met een drietal Finse tekenaars: **Juho Juntunen**, **Pauli Heikkilä** en **Kivi Larmola**. Verder behelst het nummer onder meer het derde deel uit een serie van vier over animatietechniek en een artikel over stripparafernalia als beeldjes en sleutelhangers. (TB)
Qua onderwerpen is nummer 97 zeker

het daarbij dan steevast over copyright maar nooit over consumentenrecht. Men vergat voor het gemak dat zonder consumptie de stripmakers en de hele handel er omheen tot de Bijstand waren veroordeeld, en nòg. Deze economische wet echter brengt de producenten, de goeden niet te na gesproken, niet tot aantoonbare bescheidenheid. Integendeel, de monopoliewaan leidt onafwendbaar tot arrogantie. 'Alles moet kunnen; ze pikken het toch wel'.
Deze en dergelijke gedachten speelden mij door het hoofd toen ik de illustraties bekeek bij het artikel door Van Oudheusden in Stripschrift 308. Was het gebrek aan kopij zo groot, dat men niets beters had om de onderhavige acht pagina's mee te vullen dan dit broddelwerk en nog wel van een anonymus, want wie er schuilgaat achter de vele lagen dekwit is kennelijk zéér geheim. Tegelijkertijd heeft men het nodig geoordeeld het blad in een ander jasje te steken, ontworpen door dezelfde couturier ... de nieuwe kleren van Keizer Typex.
Gert Faken, Haarlem

Geachte redactie,
In Stripschrift 308 maakt PB in de rubriek 'Actualiteiten' melding van het verscheiden van Stichting De Kressekring. Dat was een keurig berichtje, waarin enkele betrokkenen werden geciteerd, al was dat helaas met uitzondering van de voormalige redactieleden van het stichtingsblad Viking.
Deze redactie 'was uiteengevallen', heette het. En: 'nieuwe krachten dienden zich niet aan', zodat het 'Matla al enige tijd niet lukte zijn veelgeprezen blad Viking uit te brengen'. Dat is ten dele juist, want dat lukte Matla inderdaad niet, maar het eerste klopt in elk geval niet, en dat willen we graag corrigeren. Het 'veelgeprezen' beschouwen wij overigens, misschien ten onrechte, maar als een compliment aan ons adres.
De redactie van Viking – i.e. ondergetekenden – zag zich in het voorjaar van 1996 geconfronteerd met een heus Veto: een te publiceren column – die het gat moest opvullen dat vaste columnist Spiegelaar had achtergelaten – kon niet door de beugel van een deel van het bestuur van Stichting De Kressekring - met de voorzitter voorop. Die voorzitter liet dan ook zijn invloed gelden, zodat de redactie bakzeil moest halen en uitzag naar vervangende kopij. Het bewuste, tweede nummer van dat jaar verscheen, maar de redactie had al vastgesteld dat verdere samenwerking onzindelijk was en dat 1996 het einde daarvan inluidde.
Eén en ander bewerkstelligde wel de teloorgang van Viking, en daarmee van Stichting De Kressekring, want zonder het één bleek het ander geen bestaansrecht te hebben.
Maar waar het om gaat, is dat de redactie *unaniem* besloot af te treden, en dat er van 'uiteenvallen' dus geen sprake is. Sterker nog: de oud-redactieleden hebben nog steeds regelmatig contact en toekomstige gezamenlijke publicaties zijn dan ook allerminst uitgesloten.
Waarvan, hopelijk, acte.
Met vriendelijke groet,
Joan van der Wyck, John Wigmans en Jeroen ten Berge, 's Gravenhage

de moeite waard. Zo zijn daar een interview met **Hermann**, een faxbriefwisseling met **Seth**, uitgebreide aandacht voor de Japanse tekenaar en animator **Hayako Miyazaki**, een artikel over het verleden van **Patrick McDonnell** (*Errel & Moes*) en een wetenschappelijke (?) analyse van **Scott Adams**' strip *Dilbert*. Ook een vraaggesprek met **Ilkka Heilä**, wiens strip *B. Virtanen* de Finse equivalent van *Dilbert* wordt genoemd. En om het af te maken ging hoofdredacteur **Kivi Larmola** dineren met de stripmakers **Anna Sommer**, **Matti Hagelberg** en **Thomas Ott**. Deze laatste verzorgde de cover van het nummer, in een fraaie realistische, gravure-achtige tekenstijl. Mooi blad. Nu alleen nog een cursus Fins. (JM)
Info: Itälahdankatu 4b, 00210 Helsinki, Finland.

Stripgids 33
In december 1997 werden in het Vlaamse Turnhout de twintigste Stripgidsdagen gehouden. Om dit heugelijke feit extra luister bij te zetten kwam er na jaren weer eens een *Stripgids* uit, het blad dat in 1977 aan de wieg van het stripfestival stond. De redactie pakt flink uit, want het nummer staat helemaal vol met interviews met tekenaars die tijdens de jongste Stripgidsdagen exposeerden. Het aardige is dat de interviews niet zijn afgenomen door journalisten maar door collega-tekenaars. Zo wordt **Marc Sleen** geïnterviewd door **Merho**, die vervolgens door **Hec Leemans** aan de tand wordt gevoeld. **Ferry**, winnaar van de Stripgidsprijs 1997, wordt ondervraagd door **Erica Raven**. Op zijn beurt neemt Ferry **Jacques Tardi** de biecht af. Als Vlaamse Nederlander valt **Dick Matena** de eer te beurt het feestnummer af te sluiten. (TB)
Info: Paterstraat 96, 2300 Turnhout, België.

Nieuwe Dikke Matla

Tijdens de Stripdagen Haarlem zal de negende editie van **Hans Matla**'s *Stripkatalogus* verschijnen.
De vorige editie dateert uit 1993, zodat er bijna 5 jaar albumproductie moest worden toegevoegd. Verder is de catalogus uitgebreid met diverse reeksen die in eerdere edities ontbraken. Totaal werd het standaardwerk met 11.000 titels uitgebreid.
De uitgever: 'Om het boek hanteerbaar te houden hebben wij de kleine zwart/ wit-fotootjes laten vallen. Daarentegen is nu een begin gemaakt met kleurenfoto's: er worden maar liefst zo'n 1000 boeken in kleur afgebeeld.' Jammer, juist die vele fotootjes maakten het boek tot een unicum in de stripwereld. En juist die vele fotootjes zorgden bij twijfel voor identificatie.
Helemaal vreemd is het feit dat uit de tweede zin valt af te leiden dat in een volgende editie het aantal kleurenfoto's zal toenemen. Hoe wordt het probleem van de hanteerbaarheid dan opgelost? Tekst laten vallen? Of maar meteen op CD-ROM uitbrengen?
De oplage bedraagt nu 5000 exemplaren en de verkoopprijs is vastgesteld op *f*225 / Bfr.4500.
Tijdens de Stripdagen Haarlem wordt het boek exclusief verkocht door uitgeverij Panda, maar daarna is het boek via elke stripwinkel verkrijgbaar. Zoals bij elke editie zijn ook nú veel stripwinkeliers weer ontevreden over de distributie-aanpak van Matla. Zij vinden het kortingspercentage te laag en zijn ook niet blij met het feit dat meteen moet worden afgerekend bij levering.

AvO

Olaf Stoop overleden

Op dinsdag 3 maart – drie dagen voor zijn 53e verjaardag – overleed **Olaf Stoop**. Op de pagina hiernaast een In Memoriam door **Joost Swarte**, die ook de tekening hieronder maakte voor de overlijdensadvertentie.

AvO

Flitsen

Striptekenaar Dick Matena **zoekt via de redactie van** *Stripschrift* **contact met mensen die meer informatie kunnen verschaffen over de illustrator** Roothciv. ★ **PTT Telecom brengt op 8 mei 1998 een telefoonkaart uit ter gelegenheid van de tentoonstelling** *Naar Tibet met Kuifje*, **die nog altijd is te bezichtigen in het Leidse Rijksmuseum voor Volkenkunde.** * Marcel van Dam **heeft overal een mening over. Onlangs legde hij in** *HP/De Tijd* **een link tussen politiek en strip, aan de hand van een opmerkelijke omschrijving van CDA-lijsttrekker** Jaap de Hoop Scheffer: **'Ik ken hem niet, maar de handicap van die man is dat hij net lijkt op één van de gebroeders Dalton in de** *Lucky Luke*-**strips.' Het is voor het CDA te vrezen dat Van Dam doelt op Averell Dalton.** ★ **De Toonder Group stelt een nieuwe gang naar de beurs een jaar uit tot 1999. De producent van reclame- en tekenfilms wijt het uitstel aan te lange onderhandelingen over overnames. Toonder heeft vorig jaar het verlies van 1996 omgebogen in een winst van 577 duizend gulden bij een omzet van 17,6 miljoen.** ★ **Begin maart deden wetenschappers kond van hun ontdekking dat er ijs op de maan voorkomt. Dat wisten we al, meldde de** *Volkskrant*-**lezer** Paul van der Sluis. **Hij wees er in een ingezonden brief op dat Kuifje dit al bijna vijftig jaar geleden ontdekte. In** *Mannen op de maan* **roept de stripheld op bladzijde 36: 'IJS!' Om vervolgens over dat ijs naar beneden te glijden, aldus Van der Sluis.** ★ Tom van Helden, **de kersverse documentalist van het Nederlands Audiovisueel Archief in Hilversum, is nog immer op zoek naar het filmpje** *Pierus Peddelaar* **uit de Tweede Wereldoorlog, een coproductie van** Marten Toonder **en** Joop Geesink. **In een interview met het reclamevakblad** *Adformatie* **vertelt hij dat dit een voorlichtingsfilm voor de bioscoop van de Nederlandse Spoorwegen is geweest. In** *Pierus Peddelaar* **wordt reizigers vanwege de drukte aangeraden achterin de trein in te stappen en voorin eruit.** ★ **Wie binnen nu en eind mei in Barcelona vertoeft, kan een bezoekje afleggen aan het Centre de Cultura Contemporània (Montalegre 5). Daar loopt de tentoonstelling** *Ciutat & Cómic* **die zich richt op de betekenis van het stadsbeeld in het stripverhaal. Volgens de samenstellers heeft het lezen van strips verschillende generaties begeleid in het beeld wat zij van steden hebben in verleden, heden en toekomst.** ★ **Ook in Brussel loopt, tot en met 28 juni, een expositie over het thema de stad. In** *Fondation pour l'Architecture* **(Kluisstraat 55) bestaat 'De Stad in woorden' uit twee onderdelen: één deel,** *De alledaagse stad* **geheten, toont tekeningen, foto's en maquettes van gebouwen en openbare plaatsen die men dagelijks in de stad tegenkomt. Het tweede deel –** *De gedroomde stad* **– brengt de bezoeker in een niet bestaande plaats. Met werk van onder meer** François Schuiten **en** Benoît Peeters. ★ **In mei verschijnt bij uitgeverij De Harmonie de eerste verzamelbundel van** *Inspecteur Netjes*, **de strip van** Hanco Kolk. **Gelukkig staan de antwoorden van de 52 mysteries achterin het album.** ★ **Bij uitgeverij Leopold is opnieuw** *Paulus en de eikelmannetjes* **uitgekomen. Bij deze herdruk van één van de populairste** *Paulus de Boskabouter*-**verhalen zit een gratis CD met de radiostemmen van de serie, alle vertolkt door schepper** Jean Dulieu. ★ **De gemeenteraad van Haarlem heeft ingestemd met de bouw van een nieuwe Toneelschuur. Het ontwerp is van** Joost Swarte. **Medio 1999 wordt begonnen met de bouw die in 2001 zal worden afgerond. De Haarlemse tekenaar heeft de smaak overigens te pakken. Hij maakt inmiddels deel uit van een ontwerpteam dat een voorstel doet voor de invulling van het Raaks-gebied in de Spaarne-stad.** ★ **Standaard Uitgeverij brengt in mei de eerste vier delen uit van** *De klassieke avonturen van Nero*. **Het is een heruitgave van de** *Nero*-**verhalen die tussen 1947 en 1965 in de kranten** *De Nieuwe Gids* **en** *Het Volk* **werden voorgepubliceerd.** ★ **De tentoonstelling** *Luchtig Getekend* **in het Aviodome op Schiphol is voor onbepaalde tijd verlengd.** ★ **Haagse Harry is door de Bond tegen het Vloeken gemaand om Gods naam niet langer ijdel te gebruiken. Tekenaar** Marnix Rueb **liet de Bond per ommegaande weten: 'Als Haagse Harry moet ophouden met schelden en vloeken, houd ik lege tekstballonnetjes over.' Wie zou er het laatste woord hebben: Harry of God?**

REAL FREE PRESS

STICHTING FOUNDATION
REAL FREE PRESS

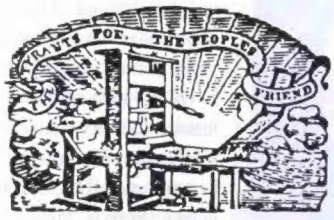

DIRK VAN HASSELTSSTEEG 25
AMSTERDAM
THE NETHERLANDS

TELEPHONE 020-248653
GEMEENTE GIRO Nº 4944916

IMPORT	EXPORT	BOOKSELLERS
PUBLISHERS	PROMOTORS	DISTRIBUTORS
PUBLISHERS REPRESENTATIVES AND WAREHOUSE		
DIRECT DEALINGS	&	SPECIAL SERVICES

OP 3 MAART 1998 OVERLEED TE AMSTERDAM OLAF STOOP (52), IN ZIJN STOEL, AAN EEN HARTSTILSTAND. HET LAMBIEKTASJE MET NIEUW AANGESCHAFTE STRIPS ONAANGEKONDIGD. STOOP HIELD VAN HET STRIPVERHAAL. VIA DE ACTIVITEITEN VAN ZIJN "STICHTING REAL FREE PRESS" KONDEN WIJ MEEGENIETEN. HIJ IMPORTEERDE UNDERGROUND COMIX VAN OVER DE HELE WERELD, HISTORISCHE BEELDVERHALEN, SPECIALISTISCHE EN BIBLIOFIELE UITGAVEN, STRIPTIJDSCHRIFTEN, ETC. ETC.

IN 1971 BEZOCHT IK HEM VOOR HET EERST OP ZIJN BOOT "DE RISICO" IN DE AMSTEL. TOEN HET SCHIP TE KLEIN WERD VOOR AL HET DRUKWERK OPENDE HIJ EEN WINKEL IN DE OUDE NIEUWSTRAAT 10 EN KWAM MARTIN BEUMER HEM WERK UIT HANDEN NEMEN.

DE EERSTE SPRAAKMAKENDE UITGAVE VAN DE REAL FREE PRESS WAS "PROVO" #1 IN 1965. DAARNA KWAMEN DE "REAL FREE PRESS ILLUSTRATIE"'S, GEMIDDELD EEN NUMMER PER JAAR, VANAF 1969. DIT BLAD OP GROOT FORMAAT BRACHT UNDERGROUNDTEKENAARS ALS ROBERT CRUMB, GILBERT SHELTON, SPAIN RODRIGUEZ EN S. CLAY WILSON, MAAR OOK RON COBB EN EDWARD GOREY, EEN SELECTIE VAN EIGHTPAGERS (THE TIJUANA BIBLE) EN JAPANSE UNDERGROUNDSTRIPS (MASARI NAHOKI: "THE LESBIAN MONSTER")! STRIPS, GELARDEERD MET ARTIKELEN WAARUIT OLAF'S ANARCHISTISCHE OPVATTINGEN NAAR VOREN KWAMEN.

ALS EERSTE IN NEDERLAND PUBLICEERDE HIJ WINSOR MCKAY'S "KLEINE NEMO IN DROMENLAND", GEVOLGD DOOR MEER NAUWELIJKS BEKEND WERK: "THE INCREDIBLE UPSIDE-DOWNS" VAN GUSTAVE VERBEEK, "THE WORLD OF THE WIZARD KING" VAN WALLACE WOOD, "POWERHOUSE PEPPER" VAN BASIL WOLVERTON, "KRAZY KAT" VAN GEORGE HERRIMAN EN "THE SPIRIT" VAN WILL EISNER. VOOR VEEL UITGAVEN HEB IK BOEKOMSLAGEN GETEKEND. DE REAL FREE PRESS GAF MIJN EERSTE GEÏLLUSTREERDE BOEK "DE PAPALAGI" VAN ERICH SCHEURMANN UIT EN MIJN STRIPBOEKDEBUUT "MODERNE KUNST".

IN DE BOEKWINKEL HEB IK KENNISGEMAAKT MET ERNST POMMEREL, MARTIN LODEWIJKS, FLIP FERMIN, JOHANNES VAN DAM (EET IEDERE DONDERDAG HET PAROOL), HENK VAN DER DOES (BOEKHANDEL "HET GRIEKSE EILAND") EN HEB IK IN CONTACT KUNNEN KOMEN MET STRIPTEKENAARS UIT O.A. SPANJE EN DE VERENIGDE STATEN.

OPNIEUW DOOR RUIMTEGEBREK BETROK DE STICHTING EEN GROTER PAND AAN DE DIRK VAN HASSELTSSTEEG (NU GESLOOPT). DE GROEIENDE WERKZAAMHEDEN BLEKEN MOEILIJK ONDER CONTRÔLE TE HOUDEN VOOR DE INDIVIDUALISTISCH INGESTELDE STOOP. IN 1985 SLOOT DE ZAAK EN STAAKTE DE REAL FREE PRESS ZIJN UITGEVERSACTIVITEITEN. EINDE VAN EEN GEESTVERRUIMENDE PERIODE.

OLAF VERKOCHT NOG AF EN TOE WAT OUDE VOORRAAD. NU OOK HIJ ER NIET MEER IS MOGEN WE HOPEN DAT HET REAL FREE PRESS ARCHIEF IN ZIJN GEHEEL KAN WORDEN ONDERGEBRACHT BIJ EEN PASSEND INSTITUUT, ZODAT DIT BELANGRIJK STUKJE STRIPGESCHIEDENIS KAN BLIJVEN VOORTBESTAAN.

HAARLEM
MAART '98

THE LOST CONNECTION FOR SOLID FACTS

Links, Quesada en Palmiotti gaan naar Marvel.

Rechts, Daredevil, grote veranderingen.

Uiterst rechts, 300 van Frank Miller.

Rechtsonder, Een nieuwe start voor *Thor*.

Herhaling?

Het is bijna twee jaar geleden dat Marvel Comics de plannen voor het zogenaamde Heroes Reborn-project bekend maakte. *Jim Lee* en *Rob Liefeld*, twee grote namen in de comicwereld, gingen twaalf nummers lang werken aan vier van Marvels oudste series. Het ging om Fantastic Four, Iron Man, The Avengers en Captain America. Niet al het werk van Lee en Liefeld werd door het publiek juichend ontvangen en de rel rond Liefelds vertrek heeft daar zeker aan bijgedragen. Maar over het algemeen heeft het project toch zeker een gunstige uitwerking op de vier series gehad.

En omdat het wel aan Marvel is toevertrouwd om een goed plan volledig uit te melken, werd onlangs aangekondigd, dat Marvel met een nieuw en soortgelijk project op de proppen komt. Deze keer zijn *Joe Quesada* en *Jimmy Palmiotti* aangetrokken en zij zullen zich ontfermen over achtereenvolgens Daredevil, Black Panther, The Inhumans en The Punisher. Zo op het eerste gezicht lijkt dit nieuwe project bijzonder veel op Heroes Reborn, maar een nadere blik laat al zien dat de verschillen legio zijn. Allereerst gaat het in dit geval niet om vier reeds bestaande series. Alleen Daredevil is een serie die ook vandaag de dag in de comicwinkel is te vinden, terwijl de andere drie series nieuw zijn. Daar komt bij, dat de series die bij Heroes Reborn betrokken waren, zich allemaal buiten de normale continuïteit van de andere Marvel-series afspeelden. Dat is bij de vier series die Quesada en Palmiotti onder handen gaan nemen, niet het geval.

Quesada en Palmiotti braken begin jaren negentig door met hun voor die periode erg vooruitstrevende tekenstijl. Dit duo van tekenaar en inkter bleek al snel onafscheidelijk en na werk voor zowel DC Comics als voor Valiant trokken ze begin 1994 de stoute schoenen aan en richtten Event Comics op, hun eigen uitgeverij. Bij Event heeft het tweetal tot nu toe het grootste succes behaald met de serie Ash, maar enkele maanden geleden werd plotseling aangekondigd, dat Event alle series tijdelijk stopzet. We weten nu dus wat daarvan de reden is geweest.

Het unieke aan de samenwerking is wel het feit dat Quesada en Palmiotti naar het kantoor van Marvel verhuizen en daarbij hun uitgeverij Event Comics meenemen. Op deze manier kan het contact met de verschillende redacteuren gemakkelijker verlopen. Quesada en Palmiotti helpen Marvel met vier series en Marvel helpt Event aan dat extra beetje naambekendheid dat de kleine uitgeverij wellicht nodig heeft. Een soort financiële en creatieve kruisbestuiving, als het ware.

Over de inhoud van de vier series is nog bijzonder weinig bekend. Schrijver/regisseur/acteur *Kevin Smith* (momenteel bezig aan zijn nieuw film genaamd Dogma en waarschijnlijk de nieuwe schrijver van Green Arrow voor DC Comics) heeft in ieder geval bevestigd, dat hij de eerste zes nummers van Daredevil zal gaan schrijven. *Christopher Priest* (bekend van onder meer Quantum & Woody voor Acclaim) wordt hoogst waarschijnlijk de schrijver van Black Panther. Natuurlijk zullen Quesada en Palmiotti zelf voor het tekenwerk van ten minste één serie gaan zorgen. Onzekerheid bestaat ook over de duur van dit project, maar uit de vrijgegeven, spaarzame informatie blijkt wel dat het hier gaat om een duur van minimaal zes maanden.

Hoe dan ook, Marvel lijkt de toverformule te hebben gevonden om zowel oude als nieuwe series voor de lezers aantrekkelijk te maken. Helaas moet je hiermee wel constateren dat de tekenaars blijkbaar belangrijker worden gevonden dan de schrijvers. En dat terwijl *Chris Claremont*, voor velen nog altijd dè X-Men-schrijver bij uitstek, net goed en wel bij Marvel is teruggekeerd om orde op zaken te stellen!

Intussen lanceert Marvel ergens

Moore en Sprouse maken *Youngblood*.

door
OLAV BEEMER

deze zomer nog een nieuwe miniserie, terwijl het in diezelfde periode een andere serie voorgoed stopzet. Warlock zal de titel van de nieuwe vierdelige miniserie zijn en het geheel zal worden geschreven en getekend door voormalig Spider-Man-tekenaar *Tom Lyle*. De bijl valt echter voor Excalibur, de serie die tien jaar geleden als de Britse versie van Uncanny X-Men werd aangekondigd. Na het vertrek van bedenkers *Chris Claremont* en *Alan Davis* is deze serie echter nooit ècht meer dan de moeite waard geweest. Het redactionele team doet er dan ook zeer verstandig aan om de lezers meer leed (kortom, slechte verhalen) te besparen.

Grote namen

De zomer staat weer voor de deur en ja hoor, net als vorig jaar schieten de nieuwe projecten van allerlei grote namen als paddestoelen uit de grond. Het lijkt wel of de zomervakantie, na de periode rond Kerstmis, bij uitstek de periode is om eens even een groot aantal nieuwe series te lanceren. En dat betekent een aanslag op de portefeuille van de lezers.

Het begint al met het langverwachte nieuwe project van *Frank Miller*. Na enkele Sin City-miniseries gooit Miller het deze keer over een hele andere boeg. De vijfdelige miniserie genaamd 300 speelt zich nu eens niet af in donkere en rokerige straatjes, maar in het oude Griekenland. Een gigantisch leger staat op het punt Griekenland te veroveren en de enige Griekse verdediging bestaat slechts uit een klein leger van driehonderd man: de Spartanen. 300 is het eerste fullcolour-project dat Frank Miller voor uitgeverij Dark Horse op de markt zal brengen. De kleur wordt verzorgd door Millers vrouw, *Lynn Varley*. Al met al een project waar bijna iedere comiclezer reikhalzend naar uitkijkt. Met zo'n hoog verwachtingspatroon kan het uiteindelijke resultaat alleen nog maar tegenvallen, maar de tijd zal het ons leren.

Op het programma staat ook bij Marvel een nieuwe serie waar drie grote namen garant voor staan. *Dan Jurgens* (bekend als schrijver van de serie Superman), *John Romita Jr.* (bekend van onder andere zijn werk voor Uncanny X-Men en Spider-Man) en *Klaus Janson* (de man die van bijna elke comic-serie ooit wel eens een nummer heeft geïnkt) is inderdaad een team om je vingers bij af te likken, maar het is toch even slikken als je ziet welke serie ze gaan maken. Het gaat hier namelijk om Thor. Vorig jaar werd Thor, één van de oudste series van Marvel, nog tot Journey Into Mystery omgedoopt, maar onlangs is die serie definitief stopgezet. Met Thor 1 geeft Marvel een hele nieuwe draai aan de Noorse dondergod en om meteen goed uit te pakken, zal dit eerste nummer achtenveertig pagina's tellen. Een machtig team van makers dat een comic maakt over een goddelijk personage; het klinkt interessant, maar is Thor niet een veel te saai en hoogdravend personage? Moet het talent van de heren Jurgens, Romita Jr. en Janson nu echt hieraan worden besteed? Je kunt het je afvragen. Desnoods hardop.

Image kan natuurlijk niet achterblijven en inderdaad, in de maand mei brengt ook deze uitgeverij een nieuwe serie op de markt. Het begon twee maanden geleden met *J. Scott Campbell*s Danger Girl, vorige maand werd *Joe Madureira*'s Battle Chasers aangekondigd en nu is het de beurt aan *Humberto Ramos*, de derde populaire tekenaar waarmee Image extra geld in het laatje wil krijgen. Ramos staat bekend om zijn cartoon-achtige, zeer stilistische tekenstijl waarmee hij series als Impulse bij DC en DV8 bij Image tot een succes heeft gemaakt. Samen met schrijver *Brian Augustyn* (die vroeger ook aan Impulse heeft gewerkt) begint Ramos nu aan zijn eigen project, een serie genaamd Crimson. Een fantasy-verhaal over vampiers en andere monsters ... in een sarcastische bui zou je nog kunnen zeggen dat het een erg origineel gegeven is.

Stars & tips

Om deze aflevering van Stars & Strips niet al te kritisch af te sluiten, volgen hier in vogelvlucht nog enkele echte aanraders. Al deze comics liggen in mei in de winkels.

- Quantum & Woody is een serie van Acclaim die door velen over het hoofd wordt gezien. Maar toch weten makers *Christopher Priest* en *Mark Bright* al zestien nummers lang het publiek op een knappe manier te vermaken met humoristische verhalen vol spanning en actie. De eerste acht nummers zijn nu verkrijgbaar in twee dikke paperbacks. Quantum & Woody: The Director's Cut bevat de eerste vier nummers, Quantum & Woody: KYAG (Kiss Your Ass Goodbye) bundelt nummer vijf tot en met acht. Twee paperbacks, elk van $8 maar dè manier om deze serie eens beter te leren kennen.
- Geloof het of niet, maar je hoeft je niet langer te schamen als je Youngblood van Awesome Entertainment koopt. Toen bedenker *Rob Liefeld* nog aan het stuur van deze serie stond, vielen de hoofdpersonages van het ene cliché in het andere, maar onlangs is de serie opnieuw opgestart, nu met *Alan Moore* (van de klassieker Watchmen) en *Chris Sprouse* (ooit begonnen als tekenaar van de Image-serie NewMen) als drijvende krachten. En ja, de serie is weer leuk. Youngblood 4 is uitstekend geschikt als aanknopingspunt voor nieuwe lezers en verhaalt over de bizarre situaties die ontstaan als de superhelden van Youngblood terug in de tijd naar het Wilde Westen worden getransporteerd. En de cowboys naar het heden worden getransporteerd!
- *Dave Sim*s serie Cerebus, tot slot, is een klassieker in wording. Twintig jaar geleden begon Sim met zijn epos dat driehonderd nummers gaat tellen en in mei is hij al toe aan nummer 230. De serie gaat over een aardvarken met een uitgesproken eigen wil. Waar vroeger de nadruk op de humor lag, is al snel duidelijk geworden dat Cerebus een serie is waarin allerlei politieke en sociale vraagstukken aan de kaak worden gesteld. De driehonderd nummers zijn telkens in kleinere verhaallijnen opgedeeld en elke verhaallijn is tot op de dag van vandaag nog in paperback verkrijgbaar, dus er is geen enkele reden om Cerebus gedurende de laatste zeventig nummers van zijn bestaan links te laten liggen.

De avonturen van Eric de Noorman

door Hans G. Kresse

Nu voor het eerst volledig in boekvorm! Alle verhalen van Eric de Noorman en Erwin de Noorman. In 23 luxe banden, genaaid-gebonden met bandbestempeling en opgeplakte voorplaat. Elk deel zal tevens een inleiding bevatten over de historische achtergronden van Eric de Noorman.

Voor meer informatie:
Uitgeverij Panda
Klantenservice
Postbus 50
3417 ZH Montfoort
Telefoon 0348 - 479684
Fax 0348 - 479650
dm&fsm@albracht.com

Kijk ook op internet:
www.xs4all.nl/~pandaned

Bezoek ook de tentoonstelling
Eric de Noorman en de anderen
in het Frans Halsmuseum
in Haarlem van 16 mei
tot en met 23 augustus 1998.